

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра міжнародного приватного, комерційного та цивільного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему:
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА
ДЕРЖАВ У СФЕРІ НАДРОКОРИСТУВАННЯ

Студентка II курсу, 12-м групи,
спеціальності 293 «міжнародне
право»

підпис студента

Яцько Тетяна
Павлівна

Науковий керівник:
кандидат юридичних
наук, старший
викладач кафедри
міжнародного
публічного права

підпис керівника

Гончарова Юлія
Анатоліївна

Керівник
освітньо-професійної
програми:
завідувач кафедри
міжнародного
публічного права,
доктор юридичних
наук, доцент

підпис керівника

Дешко Людмила
Миколаївна

Київ 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ «НАДРА» ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	
1.1. Поняття надр та надрокористування в міжнародному праві	6
1.2. Правовий режим використання та охорони надр	14
1.3. Види та характеристика надрокористування	23
РОЗДІЛ 2. ЗАСАДИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В СФЕРІ НАДРОКОРИСТУВАННЯ	
2.1. Генеза міжнародно-правового співробітництва держав в сфері екології	30
2.2. Формування організаційної складової механізму співробітництва держав в сфері надрокористування	38
2.3. Нормативне регулювання міжнародного співробітництва держав в сфері надрокористування	45
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ДЕРЖАВ В СФЕРІ НАДРОКОРИСТУВАННЯ	
3.1. Поняття та елементи організаційно-правового механізму міжнародного співробітництва держав в сфері надрокористування	56
3.2. Міжурядові організації в організаційно-правовому механізмі міжнародного співробітництва держав в сфері надрокористування	62
3.3. Роль міжнародних неурядових організацій роль у забезпеченні міжнародного співробітництва держав в сфері надрокористування	69
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	83

ВСТУП

Актуальність теми. Вперше «надра» як юридичний термін, а точніше «надра землі», з'явився в 1832 р. в Гірничому Статуті Російської Імперії, де корисні копалини розглядались як складова частина надр. Однак тлумачення термінів тоді не здійснювалось. Як юридична дефініція словосполучення «корисні копалини» було дано лише 1927 р. в Гірничому положенню СРСР і в наступних законодавчих актах не приводилось. Корисні копалини тут називались «складові частини надр» – тверді, рідкі й газоподібні, що можуть добуватись в промислових цілях шляхом вилучення чи виділення їх, незалежно від того, знаходяться вони на глибині чи виходять на поверхню.

Визначення поняття «надра» має для юриспруденції не тільки теоретичне, але й практичне значення, оскільки вони виступають в першу чергу в якості об'єкта гірничих відносин. «Гірничі відносини» - це правовідносини, пов'язані з використанням та охороною надр і врегульовані законами України та іншими нормативно-правовими актами [33]. Інтерес до визначення правового змісту поняття «надра» виник і активно обговорювався на кінець 60х- початок 70-х років у зв'язку з підготовкою Основ законодавства Союзу РСР про надра. В роботах Л.А. Заславської, М.Е. Когана, Б.А. Лісковець, Н.Б. Мухитдінова, В.Г. Плахути, Н.А. Сиродоева та інших вчених досліджувались самі різні аспекти цієї проблеми. Так, Б.А. Лісковець стверджував, що давати визначення поняттю «надра» взагалі не має резону, оскільки перелік видів корисних копалин постійно змінюється. Він посилався на академіка В.І. Вернадського, який підрахував, що в давні часи людина використовувала всього біля 20 видів корисних копалин, а в ХХ столітті – уже біля 100 і ця цифра постійно збільшується [24].

Найбільший господарський інтерес «надра» представляють саме як джерело видобутку корисних копалин, але це не може суперечити положенню, що об'єктом права Українського народу на надра є не будь-які речовини, що містяться в надрах, а усі надра в цілому як частина природного середовища, що знаходиться нижче поверхні Землі. Навіть пусту породу неможливо вважати такою, що вона не

належить нікому, тобто розглядати її як *res nullius*. В цьому випадку право власності Українського народу на надра було б неповним, а матеріальний об'єкт цього права невизначеним [33].

Поняття «надр» є об'ємним, відтак визначення поверхневої і нижньої межі надр викликає спір і дискусії. Верхня межа означає поверхню землі.

Міжнародно-правове співробітництво держав у сфері надрокористування є однією з актуальних проблем міжнародного права. Зростання залежності держав від поставок енергоносіїв впливає на те, що питання правового регулювання системи надрокористування набуває істотного значення. Сфера надрокористування є областю максимального сполучення правових, економічних і геополітичних інтересів. Існування територіальних суперечок, число яких, за деякими даними, сягає 50, пов'язано, в тому числі і з тим, що на спірних територіях виявлені великі запаси рідких корисних копалин. Як приклад наведемо ряд невирішених в даний час територіальних конфліктів. Суперечка між Японією, Китаєм і Тайванем, предметом якої є острова Сенкаку, розташовані в Східно-Китайському морі, пов'язаний з виявленням великих запасів нафти. Конфлікт між Ісламською Республікою Іран та Об'єднаними Арабськими Еміратами через острови Абу Муса і острова Танб, що знаходяться в Ормузькій протоці, а також територіальну суперечку між Народною Республікою Бангладеш і Індією через острова Південний Талпатті (Нью-Мур) є невирішеними внаслідок виявлення на даних територіях 7 млрд. тонн нафти. Збройний конфлікт між Китаєм, Тайванем, В'єтнамом, Малайзією і Філіппінами пов'язаний з невизначеністю правового статусу архіпелагу Спратлі, на 45 островах якого була знайдена нафта [47].

Необхідність участі України, як енергетичної державі, у виробленні вектора правової регламентації відносин надрокористування, а також посилення міжнародно-правового співробітництва держав у сфері надрокористування, формування нового світового порядку в галузі надрокористування зумовлює актуальність цього дослідження.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи полягає у вивченні міжнародного співробітництва держав в сфері надрокористування.

Мета дослідження зумовила такі завдання наукового пошуку:

- визначити поняття надр та надрокористування в міжнародному праві;
- вивчити правовий режим використання та охорони надр;
- охарактеризувати та класифікувати надрокористування;
- визначити генезу міжнародно-правового співробітництва держав в сфері екології;
- виявити етапи формування організаційної складової механізму співробітництва держав в сфері надрокористування;
- виявити недоліки нормативного регулювання міжнародного співробітництва держав в сфері надрокористування;
- визначити поняття та елементи організаційно-правового механізму міжнародного співробітництва держав в сфері надрокористування;
- визначити міжурядові організації в організаційно-правовому механізмі міжнародного співробітництва держав в сфері надрокористування;
- виявити роль міжнародних неурядових організацій роль у забезпеченні міжнародного співробітництва держав в сфері надрокористування.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають в процесі міжнародного співробітництва держав в сфері надрокористування.

Предметом дослідження є міжнародно-правове регулювання співробітництва держав у сфері надрокористування.

Методи дослідження. Відповідно до зазначених мети і завдань в процесі використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Завдяки використанню системно-структурного методу інститутів користування надрами та охорони надр розглядається як невід'ємний елемент більш складного явища – екологічного контролю. Разом з тим, використання зазначеного методу дозволило визначити специфіку, притаманну виключно надровому контролю. За допомогою історичного методу було досліджено особливості зародження та розвитку надрового права. За допомогою формально-юридичного методу проаналізовано зміст чинних нормативно-правових актів, які регулюють порядок здійснення користування надрами та охорону надр. Порівняльно-правовий метод

використаний при аналізі поглядів науковців щодо змісту діяльності з використання та охорони надр.

Новизна роботи полягає в поглибленому вивченні понять «надра» та «надрокористування» та в порівнянні вітчизняних на іноземних джерел права в сфері надрокористування.

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РОЗУМІННЯ «НАДР» ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

1.1. Поняття надр та надрокористування в міжнародному праві

Для того щоб повністю розібратись в питанні міжнародного співробітництва держав в сфері надрокористування, нам необхідно більш глибоко розібратись в поняттях надр та надрокористування, визначити форми, а також опрацювати різні види регулювання надрокористування в різних законодавствах на національному та міжнародному рівнях.

Відповідно до ст.1 Кодексу про надра надра - це частина земної кори, що розташована під поверхнею суші та дном водоймищ і простягається до глибин, доступних для геологічного вивчення та освоєння [33, ст.1].

Юридичний аналіз діючого поняття надр, дає підстави вважати, що така інтерпретація поняття є більш вдалою внаслідок смислової змістовності, місткості та лаконічності.

Варто зазначити, що надра можуть розглядатися і як геологічне, і як юридичне поняття. Під терміном «надра» слід розуміти не тільки підземний простір в якому міститься корисні копалини, але й всі інші корисні властивості надр, включаючи порожнини, енергетичні та інші ресурси.

Вперше термін «надра», а точніше «надра землі», появився в 1832 р. в Гірничому Статуті Російської Імперії, де корисні копалини розглядались як складова частина надр [43]. Однак тлумачення термінів тоді не проводилось. Як юридична дефініція словосполучення «корисні копалини» було дано лише 1927 р. в Гірничому положенню СРСР і в наступних законодавчих актах не приводилось [42]. Корисні копалини тут називались «складові частини надр» – тверді, рідкі й газоподібні, що можуть добуватись в промислових цілях шляхом вилучення чи виділення їх, незалежно від того, знаходяться вони на глибині чи виходять на поверхню.

Визначення поняття «надра» має для юриспруденції не тільки теоретичне, але й практичне значення, оскільки вони виступають в першу чергу в якості об'єкта

гірничих відносин. Інтерес до визначення правового змісту поняття «надра» виник і активно обговорювався на кінець 60х- початок 70-х років у зв'язку з підготовкою Основ законодавства Союзу РСР про надра. В роботах Л.А. Заславської, М.Е. Когана, Б.А. Лісковець, Н.Б. Мухитдінова, В.Г. Плахути, Н.А. Сиродоева та інших вчених досліджувались самі різні аспекти цієї проблеми. Так, Б.А. Лісковець стверджував, що давати визначення поняттю «надра» взагалі не має резону, оскільки перелік видів корисних копалин постійно змінюється. Він посилався на академіка В.І. Вернадського, який підрахував, що в давні часи людина використовувала всього біля 20 видів корисних копалин, а в ХХ столітті – уже біля 100 і ця цифра постійно збільшується [24].

Найбільший господарський інтерес надра представляють саме як джерело видобутку корисних копалин, але це не може заперечувати положенню, що об'єктом права Українського народу на надра є не будь-які речовини, що залягають в надрах, а усі надра в цілому як частина природного середовища, що знаходиться нижче поверхні Землі. Навіть пуста порода неможливо вважати, що вона не належить нікому, тобто розглядати її як *res nullius* [33]. В цьому випадку право власності Українського народу на надра було б неповним, а матеріальний об'єкт цього права невизначеним.

«Надра» є об'ємним поняттям, відтак визначення поверхневої і нижньої межі надр викликає спір і дискусії. Верхня межа означає поверхню землі.

Однак термін «поверхня» є також досить невизначеним, оскільки потрібно визначити, чи є товщина у поверхні і якщо так, то яка вона [15].

Оригінальне рішення, а головне, таким що підходить для розмежування надр і поверхні по вертикалі, було запропоновано ще в 1897 р. О.Л. Боровиковським. Він вважав, що з правової точки зору надра і поверхня різняться лише характером використання [6].

Якщо ставиться мета відділити речовину від земельного шару, то це є використання надр, в інших випадках має місце – використання поверхні. «Надра» землі – це її склад, її зміст, – писав Боровиковський, поки я користуюсь можливими вигодами від землі, не розтрачаючи самої суті її, я, начебто глибоко в неї не

проникав, використовую лише її «поверхнею». Але коли я вже використовую самі корисні копалини, то я експлуатую «надра» землі. Такий принцип розмежування. Спірні ж випадки має вирішувати суд» [6]. Для порівняння зазначимо, що згідно сучасного польського законодавства, межа між поверхнею і надрами проходить на глибині 30 метрів від поверхні землі, а в ряді інструкцій Державного технічного нагляду Російської Федерації надра пропонується вважати з глибини 5 метрів [39].

Просторовими межами є верхня та нижня. Верхньою межею вважається поверхня землі або дно водойм. Однак відсутнє чітке розмежування або вказівки, коли (до якої глибини) має місце використання земель як об'єкта права землекористування, а коли вже йдеться про використання надр. Крім того, сам законодавець подекуди змішує ці два поняття. Так, відповідно до ст. 1 ЗУ "Про охорону земель" земля - це поверхня суші з ґрунтами, корисними копалинами та іншими природними елементами, що органічно поєднані та функціонують разом з нею [34]. Хоча названий Закон традиційно належить до земельного законодавства.

Нижньою межею є той рівень (глибина), якого за сучасних технологій та устаткування можливо досягти, який можна вивчити та використати для будь-якої мети, не забороненої законодавством. Таким чином, нижній рівень надр зафіксувати в абсолютних цифрах чи поняттях неможливо. На сьогодні найглибша свердловина в Україні сягає глибини 7520 м, найглибша у світі свердловина СГ-3 на Кольському півострові у Росії 12 266 м (2000 р. буріння припинено в результаті збільшення температури оточуючих порід вище допустимої)[37]. На цій глибині температура перевищує 210 °С і має чітку тенденцію до зростання. Тому саме розвиток технологій та технічні можливості людства визначають глибину надр. Отже, з правової точки зору неможливе використання частини земної кори під поверхнею землі, яке не було б користуванням надрами.

Експлуатаційна складова визначення надр полягає в тому, що надра в окремих випадках визначаються не глибиною, а метою використання. Так, якщо певний суб'єкт має на меті добути певну речовину з земної кори (крім зняття самого ґрунту) або створення підземної споруди чи об'єкта, має місце використання надр [46]. У разі заглиблення в земну кору для розміщення підземної частини наземного

об'єкта (фундаменту, комунікацій тощо) має місце використання землі як об'єкта землекористування [1, с.68].

Ділянка надр – це частина (шматок), що обмежена з усіх боків: з низу з боків. Хоча законодавець в цьому питанні не завжди послідовний і часто неправомірно ототожнює поняття «надра» і «ділянку надр» [33]. Вважаємо, що має бути дано більш «об'ємне» визначення надр.

Практично всі визначення як об'єкта гірничих відносин в Україні містять важливу і принципову думку про те, що надра – це не вся земна кора, а тільки її частина, яка доступна для розвідки і освоєння сучасними технічними засобами. Отже з юридичної точки зору поняття «надра» є динамічним. Оцінка величини надр як частини земної кори в часі, очевидно, буде постійно збільшуватися у зв'язку із удосконаленням діючих та створених нових технічних засобів і технологій.

Земля, повітряний і водний басейн, надра, в той чи іншій мірі володіють корисними для людини якостями. Однак корисними якостями володіє не вся земля, не всі надра, а лише їх певна частина. Саме відносно цієї частини виникають відносини землекористування, надрокористування, проблеми визначення права власності, володіння тощо.

Надра поділяються лише на дві категорії: ділянки надр що використовуються та ділянки надр які не використовуються. По суті в скритій формі йдеться про поділ за різними критеріями: ділянки надр, що містять корисні копалини, які використовуються для цілей не пов'язаних з їх розробкою; ділянки надр, що представляють собою науковий та соціальний інтерес та ін. Враховуючи це, законодавство про надра, слід розглядати як законодавство про надрокористування. Цей аспект важливий не тільки в теоретичному, а, головне, в практичному плані 19.

Надрокористування - це діяльність певних суб'єктів, в різних сферах використання надр, таких як геологічне вивчення, використання певних ресурсів надр [1].

В міжнародному праві надрокористування включає в себе сукупність правових норм, що регулюють надрокористування, як правило термін включає в

себе дослідження та експлуатація надрових руд. Важливо зазначити, що до надр відносяться континентальний шельф, родовища корисних копалин а також, техногенні родовища корисних копалин. Якщо проаналізувати законодавства декількох різних країн, то можна дійти висновку, що в більшості випадків найбільша кількість правил користування надрами відображаються в "гірничому кодексі", який визначається як сукупність правил, що регулюють експлуатацію надр [52].

Право надрокористування з правової точки зору можна розглядати у двох значеннях - як суб'єктивне та об'єктивне. Об'єктивне право надрокористування - це правовий інститут екологічного права, система правових норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають з приводу належності, раціонального використання та охорони надр. Суб'єктивне право надрокористування - це набір передбачених законодавством правових можливостей суб'єкта використовувати надану йому ділянку надр для задоволення власних інтересів [2].

Інститут права надрокористування є частиною права природокористування, а тому його можна класифікувати за тими ж критеріями, що й останній.

Право надрокористування може бути загальним та спеціальним. На праві загального надрокористування землевласники і землекористувачі в межах наданих їм земельних ділянок мають право без спеціальних дозволів та гірничого відводу видобувати для своїх господарських і побутових потреб корисні копалини місцевого значення і торф загальною глибиною розробки до двох метрів, підземні води для власних господарсько-побутових потреб, нецентралізованого та централізованого (крім виробництва фасованої питної води) господарсько-питного водопостачання, за умови, що продуктивність водозаборів підземних вод не перевищує 300 кубічних метрів на добу, та використовувати надра для господарських і побутових потреб. Слід зазначити, що КУпН передбачає право загального надрокористування тільки для землевласників та землекористувачів[33]. Це зумовлено нерозривним зв'язком надр із земельною ділянкою.

Усі інші види використання надр є спеціальними видами природокористування і здійснюються на підставі спеціального дозволу [7, с.134].

Таким чином, право користування надрами - це інститут екологічного права, що регулює за допомогою правових норм суспільні відносини, які виникають з приводу використання надр.

Класифікація права користування надрами здійснюється на основі цільового призначення та строків користування.

За строком користування надрами може бути постійним або тимчасовим. Постійним визначається користування надрами без заздалегідь установленого строку. Тимчасове користування поділяється на короткострокове - до п'яти років і довгострокове - до п'ятдесяти років

Головною класифікаційною ознакою поділу права користування надрами за видами є мета їх використання. Від неї залежить зміст прав та обов'язків надрокористувачів, суб'єктивний склад та інші сторони правового регулювання відповідних відносин [9, с. 175].

Слід зазначити, що надра є природним об'єктом, нерозривно пов'язаним з територією, і не можуть бути переміщені. Правове регулювання використання надр на території країни на міжнародному рівні практично відсутнє. Регулюванню підлягає використання надр за межами території країни та у відкритому морі.

Одним з основних міжнародних документів, що регулюють користування надрами за межами України, є згадана вище Конвенція про континентальний шельф. Вона встановлює загальні правила та принципи права держави на розробку надр на її континентальному шельфі.

Окрему низку міжнародних договорів становлять договори, що розмежовують континентальний шельф між країнами. Україна в частині правонаступництва СРСР має такий договір із Туреччиною. Шельф Чорного моря між Україною та Румунією в 2009 році було розподілено рішенням Міжнародного суду ООН [51]. Підготовка договору про розмежування континентального шельфу Чорного та Азовського морів між Україною та Російською Федерацією триває досі.

Генеральною Асамблеєю ООН у 1970 році була прийнята Декларація принципів, що регулюють режим дна морів та океанів та його надр за межами дії національної юрисдикції, яка визначає загальні засади використання надр за межами виключних зон та континентального шельфу країни. Зокрема, Декларація встановлює неможливість і недопустимість одноосібного привласнення надр будь-якою державою, юридичною чи фізичною особою [7 с.165].

Важливим блоком геологічного законодавства є акти міжнародного регулювання геологічної діяльності: Декларація принципів, що регулюють режим дна морів і океанів та його надр за межами дії національної юрисдикції; Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 р.; Угода про імплементацію Частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 р. (ратифіковані Україною Законом від 3 червня 1999 р.); Резолюція № 53/32 Генеральної Асамблеї ООН “Світовий океан та морське право”; Угода від 14 березня 1997 р. “Про взаємовідносини між Організацією Об'єднаних Націй та Міжнародним органом з морського дна”; Конвенція від 10 червня 1964 р. № 1136 “Про континентальний шельф”; Конвенція від 17 грудня 1976 р. “Про цивільну відповідальність за шкоду від забруднення нафтою в результаті розвідки та розробки мінеральних ресурсів морського дна”; “Гірнична хартія держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав” (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 24 листопада 1997 р. № 1306); “Модельний кодекс про надра та користування надрами для держав-учасниць СНД” від 17 грудня 2002 р.; двосторонні міжнародні угоди у сфері геологічної діяльності.

Таким чином, в даний час проблема міжнародно-правового співробітництва держав в галузі надрокористування набула особливої гостроти. Вважаємо, що законодавство не розкриває правового змісту таких понять як «надрокористування» і «надрокористувачі». Відсутність однакового підходу до нормативних понять, чинних в сфері надрокористування не сприяє встановленню адекватних механізмів правового регулювання системи надрокористування [15]. Тому було б доцільно законодавчо на міжнародному рівні визначити такі поняття як «надра», «надрокористувачі» і «надрокористування». Крім того, з метою

проведення ефективної політики в області надрокористування в чинне законодавство потрібне введення терміну «система надрокористування», під яким слід розуміти порядок організації відносин, що виникають у зв'язку з геологічним вивченням, використанням та охороною надр території держави, що здійснює суверенні права щодо надр, і регулюються національним законодавством і нормами міжнародного права.

Надрокористування - це діяльність людини, яка може суттєво зашкодити навколишньому середовищу[30].

В своєму еволюційному розвитку система надрокористування пройшла чотири основних етапи. Перший етап (1857 - 1917 р.р.) визначається процесом становлення правових основ системи надрокористування. Другий етап (1917-1950 рр.) характеризується формуванням і діяльністю Міжнародного нафтового картелю, який здійснював контроль над світовим видобутком, транспортуванням, переробкою та збутом вуглеводнів. Під час третього етапу (1950-1990 рр.) порядок користування надрами був змінений, були прийняті резолюції ГА ООН, які містили положення, що стали принципами міжнародного економічного права. На даний період часу (четвертий етап) правопорядок в області надрокористування характеризується жорстким протистоянням держав - експортерів капіталу, які є споживачами вуглеводнів і держав-реципієнтів капіталу, які здійснюють суверенні права щодо надр. Формуються кілька центрів нафтовидобутку, що знаходяться поза системою ОПЕК-МЕА [30]. Держави споживачі вуглеводнів (експортери капіталу) роблять спроби з виведення іноземних інвестицій з-під внутрішньої юрисдикції держав і по створенню системи надрокористування, регульованою міжнародно-правовими нормами.

1.2. Правовий режим використання та охорони надр

Періодизація відносин надрокористування має істотне значення для аналізу особливостей правового регулювання надрокористування в даний час. Цілком очевидно, що конкретний історичний етап системи надрокористування об'єктивно

пов'язується з необхідністю появи конкретного механізму правової регламентації відносин надкористування. Незважаючи на те, що в доктрині міжнародного права відсутня єдина думка щодо етапів розвитку системи надкористування [32].

Під час попереднього етапу надкористування (1950 - 1990 рр.), обумовленого діяльністю нових незалежних держав, що утворилися внаслідок розпаду колоніальної системи, і СРСР, сталася серйозна еволюція в області правового регулювання надкористування. Були повністю скасовані підходи другого етапу і вироблена, зокрема, міжнародно-правова норма, яка полягає в тому, що право народів на володіння і користування надрами є невід'ємним елементом суверенітету кожної держави. Четвертий етап (1990-по теперішній час.), обумовлений розпадом СРСР і появою таких явищ як інтернаціоналізація господарської діяльності держав, глобалізація міжнародних економічних відносин, що визначили розвиток процесів щодо лібералізації політики в галузі надкористування та посилення позицій транснаціональних корпорацій (ТНК). Процеси по гармонізації та уніфікації законодавств у сфері надкористування, діяльність ТНК, а також спроби ряду розвинених країн закріпити в нових міжнародних договорах підходи другого етапу, свідчать про те, що порядок в області надкористування переживає новий історичний період, підсумком якого велика ймовірність повернення до системи, створеної Міжнародним нафтовим картелем [15].

Основу правового регулювання надкористування складають норми міжнародного публічного права та національного права. Сфера надкористування є областю максимального сполучення публічно-правових та приватно-правових засад у правовому регулюванні. Зростаючий вплив міжнародно-правових норм на відносини в галузі надкористування визначається появою ряду міжнародних договорів.

Звертаючи увагу на питання щодо правового регулювання системи надкористування, не можна було залишити поза увагою проблеми діяльності основних суб'єктів системи надкористування - транснаціональних корпорацій (далі - ТНК) та їх правового статусу [15]. В даний час видається складним

визначити місце ТНК в системі надкористування, тому що відповідно до норм міжнародного права, діяльність ТНК в галузі надкористування знаходиться під юрисдикцією приймаючої держави. Разом з тим дії транснаціональних корпорацій свідчать про те, що ТНК прагнуть реалізувати сучасні концепції про транснаціональному праві. Крім того, важливо відзначити, що, незважаючи на активне залучення багатьох держав у вирішення питання визначення правового статусу ТНК (Декларація тисячоліття ООН 2000 р., «Глобальний договір» ООН 1999 р. 10), Україна, яка є полем діяльності ТНК, не приймає належної участі в рішенні важливої проблеми.

Щодо міжнародного-правового регулювання надкористування, вважаємо, що в даний час існує декілька видів договорів про надкористування – Угода про розподіл продукції (далі - УРП), концесійні договори, Резолюція ГА ООН 3281 (XXIX) від 4 грудня 1974 року, Хартія економічних прав і обов'язків держав.

Генеральний секретар ООН К. Аннан у своєму виступі 31 грудня 1999 року в Всесвітньому економічному форумі в м.Давосі висунув ідею про формування «Глобального договору», спрямованого на об'єднання зусиль ТНК і установ ООН по реалізації десяти універсальних соціальних принципів.

Ст.20 «Декларації тисячоліття ООН» від 8 вересня 2000 р. передбачає формування «партнерських відносин з приватним сектором задля розвитку та подолання бідності [40].

Незважаючи на спрощений механізм розрахунків (заміна всіх податків, платежів і зборів розділом продукції), багато держав вибрали курс на поступову відмову від інституту УРП як угоди, що застосовується тільки в країнах - «сировинних придатках», які не мають власних коштів для розробки родовищ.

Договір до Енергетичної хартії (далі – ДЕХ) в своєму прагненні сформував міжнародну систему правового регулювання інвестиційних відносин в галузі надкористування, транзиту і збуту енергоносіїв, закріпив ряд принципово нових положень. Однак в силу того, що ДЕХ ратифікували, в основному, держави-споживачі енергоносіїв, а найбільші виробники вуглеводнів, такі як США, Іран,

Кувейт, Нігерія, Катар, Саудівська Аравія, ОАЕ, Венесуела, Лівія, Алжир, Росія, Норвегія та Австралія не є країнами-учасниками договору до Енергетичної Хартії, на наш погляд, не слід розглядати ДЕХ як універсальний договір. Україна ратифікувала ДЕХ у 1998 році [12].

Учасники ДЕХ, які є прихильниками теорії інтернаціоналізації угод в області іноземних інвестицій, зробили зусилля по вилученню системи регулювання іноземних інвестицій зі сфери національного законодавства та формування міжнародного режиму ДЕХ. В силу ст. 26 Інвестор має право пред'являти позов проти однієї з підписаних ДЕХ Сторін, які порушили його положення, для розгляду в ході обов'язкової арбітражної процедури від свого імені. Ст. 26 ДЕХ закріплює також можливість розширення арбітражної юрисдикції в галузі надрокористування через використання міжнародного арбітражу при відсутності контрактних відносин [12]. Будь-яка скарга іноземного енергетичного підприємства на те, що воно постраждало від дій державного органу (в тому числі і ЄС) може привести до порушення арбітражної процедури проти будь-якої держави, пов'язаної положеннями ДЕХ.

ДЕХ регламентує питання, пов'язані із захистом капіталовкладень, ДЕХ може використовуватися в якості механізму односторонньої дії, призначеного для створення сприятливих умов для ТНК. Так, ст. 13 ДЕХ «Експропріація», що містить стандарт компенсації за націоналізовану власність, іменована в доктрині міжнародного права як «формула Халла», закріплює норму про «швидкої, достатньої та ефективної компенсації в разі націоналізації». Як зазначає ряд дослідників, закріплення «формули Халла» в ДЕХ визначалося прагненням гарантувати початково сильну позицію державам-експортерам капіталу (державам-споживачам вуглеводнів), що свідчить про нерівноправність договору [12].

Важливо зазначити, що правовий режим використання та охорони надр в Україні регулюється не лише вище перерахованими нормативно правовими актами, а й іншими підзаконними актами та нормативно правовими документами, які мають відношення до надр, природних ресурсів, користування ними та їхньої охорони. До таких державних документів відносяться також такі закони: Закон

України (-далі ЗУ) «Про концесії» від 16.07.1999р., ЗУ «Про державну геологічну службу України» від 04.11.1999р., ЗУ «Про угоди про розподіл продукції» від 14.09.1999р., ЗУ «Про нафту і газ» від 12.07.2001р., ЗУ «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» від 18.11.1997р., ЗУ «Про видобування і переробку уранових руд» від 19.11.1997р., ЗУ «Про поводження з радіоактивними відходами» від 30.06.1995р. а також, Гірничий Закон України від 06.10.1999р.

У всьому світі існує багато різних норм, які регулюють питання надрокористування, зокрема в багатьох країнах існує Гірничий кодекс, який має на меті врегулювання експлуатації надр.

Історично так склалося, що право видобутку базується за трьома концепціями:

Перша концепція базується на праві власника ґрунту: власник поверхні є власником надр, останній є додатком до першого. Це найпоширеніша система у Сполучених Штатах, за багатьма винятками (держава є власником і орендує право на діяльність);

Друга концепція є правом винахідника: шахта або газовий майданчик належить особі, яка його виявляє. Це пруська система 1865 року.

І нарешті, третя концепція базується на законі держави: ця система має дві форми:

- Державне право: депозити є власністю держави і є частиною його сфери. Дослідження та експлуатація цих національних багатств є предметом контрактів з державою, ця система діє на Близькому Сході.

- Королівське право: надра, шахта або родовище є "res nullius", тобто вона не має власника. Це держава, яка надає права і період використання, і яка встановлює умови експлуатації, вона відноситься до французької системи [40].

Як приклад Гірничого кодексу, можна розглянути французький кодекс. Гірський кодекс Франції дозволяє проводити дослідження за умови, що компанія має на роботу ексклюзивну ліцензію або дозвіл на дослідження геотермальних родовищ, що дозволяє добувати породи за умови отримання концесії, навіть при

відсутності дозволу від власника надр. Міністерський дозвіл надається у вигляді гірничого дозволу: концесії, дозволу на експлуатацію, він видається указом у Державній Раді після тривалої процедури, іноді може знадобитися декілька років для його отримання. В дозволі зазначається такі відомості як периметр, область, титульна компанія, відповідна порода. Це дає виключне право власнику на дослідження та експлуатацію зазначених в дозволі порід на зазначеній території [48]. Спочатку цей дозвіл видавався на необмежений термін, але його тривалість була обмежена в 1919 році. Дозвіл може бути проданий, але цей продаж повинен починаючи з 1911 року, бути завалідований міністерським указом. Також він може бути орендований (лізинг є орендою права на експлуатацію), який також повинен бути дозволений органом ліцензування. Оренда може охоплювати лише частину концесії, частину породи або навіть єдину зазначену частину. Власник може в будь-який час і після спеціальної процедури відмовитися від свого дозволу, до того-ж відмова може бути повною або частковою, вона має бути дозволена органом ліцензування у формі міністерського указу. В кодексі також передбачено примусове позбавлення власника права власності, яке здійснюється у разі, якщо власник не експлуатував своє право.

Отже, в різних країнах, регулювання надрокористування відбувається по рівному. Наприклад, у США надра належать власникам землі, якщо вони мають майнові права на експлуатацію надр, в протилежному випадку вони не можуть протидіяти експлуатації, у Квебеку гірничодобувна промисловість повинна дотримуватися закону про якість навколишнього середовища, закону про захист та відновлення забруднених земель, нової директиви Канадського федерального закону про охорону навколишнього середовища, Закон про рибальство, Закон про оцінку впливу на навколишнє середовище в Канаді, Положення про канадські види в галузі ризику, Положення про викиди метану на шахту та ін [40].

В 1981 році відбулась без сумніву, найважливіша міжнародна подія в сфері навколишнього середовища організоване програмою ООН з навколишнього середовища (-далі ЮНЕП), конференція, що відбулася в Монтевідео 28 жовтня по

6 листопада 1981, на якій було визначено найважливіші області навколишнього у зв'язку з яким зростає співпраця на глобальному та регіональному рівнях.

Таким чином, було розглянуто десять тем. Три з них мають пріоритетний характер: Наземні забруднення моря, охорона озонного шару і видалення та міжнародні перевезення токсичних і небезпечних відходів. Решта мають більш високий або нижчий ранг в порядку черговості, відповідно до ходу підготовчої роботи та можливістю втручання у відповідній області на міжнародному рівні: міжнародне співробітництво в разі аварії, що загрожує охороні навколишнього середовища, прибережне збереження, збереження ґрунтів, правові і адміністративні механізми для запобігання і зменшення шкоди, заподіяної внаслідок забруднення і, зокрема, дослідження впливу, міжнародної торгівлі хімічних речовин, які можуть бути небезпечними, захист річок та інших прісних вод від забруднення та трансграничного забруднення повітря [41]. Здається, найбільш розвиненою є робота, щодо захисту озонного шару: міжнародна конвенція могла бути запропонована для підписання державами протягом 1982 року. Інші предмети вже зазнали значних змін протягом останніх кількох років. Сукупність пропозицій з конференції в Монтевідео, яка, як очікувалось, стали важливою віхою в розвитку екологічного права.

В 1981 році почала в працювати Світова стратегія міжнародним союзом зі збереження природи та її ресурсів, хоча насправді вона була розпочата у 1980 році. Ця стратегія спрямована на точне визначення напрямів управління живими ресурсами та визначення того, як державні органи та їх радники, природоохоронці та практики розвитку та профспілки зможуть ними управляти. Вона спрямована на досягнення трьох основних цілей збереження живих ресурсів, а саме: підтримку основних екологічних процесів та життєзабезпечуючих систем, збереження генетичної різноманітності та сталого використання видів екосистеми. Стратегія визначає пріоритетні умови для досягнення цих цілей та пропонує національні та субнаціональні стратегії. Вона рекомендує передбачувану природоохоронну політику, багатогалузеву природоохоронну політику та ширшу систему національних рахунків для інтеграції збереження та розвиток на стадії формування

політики. Вона пропонує комплексний метод оцінки землі та води, доповнений екологічними дослідженнями, з метою покращення планування та заохочення раціонального вибору методу використання.

В області права, стратегія рекомендує огляд на національні закони, що стосуються природних ресурсів та пропонує застосовувати в державах організаційні принципи, щоб краще зберегти ґрунт, а також морські живі ресурси. Стратегія також рекомендує приймати більшу участь широкої громадськості у плануванні та прийнятті рішень про використання живих ресурсів, не забуваючи, звичайно, про його наслідки. Особлива увага приділяється необхідності міжнародних дій щодо заохочення, підтримки та у відповідних випадках, координування національних дій та, зокрема, наголошує на необхідності зміцнення міжнародного екологічного права. Вона закликає міжнародні програми у сприянні заходів на міжнародному рівні щодо збереження тропічних лісів і посушливих районах для захисту критично важливих областей для збереження генетичних ресурсів і збереження міжнародного суспільного надбання, зокрема, у відкритому морі та в Антарктиці [41]. Звичайно, міжнародна організація по захисту природи та її ресурсів має статус неурядової організації, Всесвітня стратегія охорони природи в першу чергу є програмою дій рекомендованою урядам і міжурядовим організаціям. Її юридичне значення залишається далеко позаду своєї наукової і моральною цінності, але її можна розглядати як найкраще формулювання необхідного плану, щоб врятувати майбутнє людства щодо збереження живих ресурсів.

Важливими нормами в регулюванні надкористування є різні міжнародні регіональні конвенції, наприклад протягом кількох років Програма Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища сприяє розробці конвенцій, що стосуються захисту морських середовищ у районах, особливо підданих забрудненню. Одна з цих регіональних конвенцій, що стосується захисту Середземного моря від забруднення, підписана в Барселоні 16 лютого 1976 року, була завершена новим протоколом. Загальновідомо, що ця конвенція супроводжувалася з моменту її підписання протоколом про запобігання

забрудненню з допомогою операцій з демпінгу та другого протоколу про співробітництво у боротьбі з забрудненням у разі виникнення ситуації [27]. Третій протокол був підписаний в Афінах 17 травня 1980р. ,він стосується захисту Середземного моря від забруднення навколишнього середовища наземними джерелами. Слід пам'ятати, що боротьба з морським забрудненням моря є порівняно недавньою проблемою. Це передбачено кількома регіональними конвенціями: два з них відповідно відносяться до Перської затоки (Кувейт, 23 квітня 1978 р.) та до регіону Західної та Центральної Африки (Абіджан, 23 березня 1981 р.) лише проголошує принцип боротьби, а в Гельсінській конвенції від 22 березня 1974 року про охорону морського середовища в районі Балтійського моря встановлені детальні правила для цього. Проте модель залишалась, доти, доки не було повідомлено про Паризьку конвенцію від 4 червня 1974 року, повністю присвячену цій проблемі.

Цілком очевидно, що наземне забруднення моря є одним з головних біди в Середземному морі: 80% глобального забруднення цього моря вивозиться з землі безпосередньо чи опосередковано чи через повітря [20]. Як і Паризька конвенція, Афінський протокол для боротьби з цією формою забруднення також встановлює "чорні" та "сірі" списки і забезпечує не тільки загальне співробітництво, але і розвиток необхідних програм. Крім того, він підкреслює розробку спільних стандартів та критеріїв для забруднюючих речовин, зокрема для розробки технічних вимог.

Друга регіональна конвенція була підписана 23 березня 1981 р., після конференції уповноважених представників з питань співробітництва з метою захисту та покращення морського середовища та прибережних зон Африканського регіону. Надаючи увагу прикладу Барселонських і Кувейтських конвенцій, учасники фактично прийняли детальний план дій, що передбачає загальні принципи співробітництва, а також положення щодо оцінки та управління навколишнє середовище, правові, інституційні та фінансові аспекти співпраці тощо. У цьому контексті інтегрована конвенція про співробітництво в галузі захисту та розвитку морського середовища та прибережних зон відповідного

регіону. Однією з найбільш цікавих його характеристик є забезпечення оцінки впливу проектів на навколишнє середовище. До цього конвенції супроводжується лише один протокол: він стосується співпраці у боротьбі з забрудненням у разі критичної ситуації, і це, очевидно, натхненне аналогічним протоколом, що існує для Середземномор'я.

Отже, проблеми системи надрокористування найближчим часом стануть ключовими в забезпеченні енергетичної безпеки світу. Зростаючий попит на енергоресурси, який до 2030 року збільшиться за прогнозами в півтора рази, буде задовольнятися на 80% за рахунок ресурсів надр [20]. При цьому держави, що володіють значними запасами ресурсів надр, найчастіше є політично нестабільними. Очевидно, що зміна правового режиму надрокористування, яке в даних державах супроводжується, як правило, внутрішньодержавними збройними конфліктами, експропріацією і націоналізацією, може поставити під загрозу глобальну енергетичну безпеку.

Інтернаціоналізація нафтогазового сектора, обумовлена, в тому числі, прискореними темпами глобалізації світової економіки, уніфікацією законодавчих актів, що регулюють систему надрокористування, свідчить про те, що система надрокористування виявляється в нових політико-правових умовах [17]. Слід ініціювати процес формування нового правопорядку за допомогою створення універсальної системи надрокористування та міжнародної організації країн-надрокористувачів.

1.3. Види та характеристика надрокористування

Україна є учасницею багатьох міжнародно-правових актів, які прямо або опосередковано стосуються охорони навколишнього природного середовища та надр як окремого самостійного елемента довкілля. Серед міжнародних договорів, які регламентують міжнародне співробітництво у сфері охорони довкілля, у тому числі надр, чільне місце посідають загальнополітичні договори, окремі розділи чи

статті яких присвячені екологічним питанням. До таких договорів, зокрема, відносяться:

- статут ОО;
- заключний акт Ради з безпеки і співробітництва у Європі 1975 р.;
- договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, у космічному просторі та під водою 1963 р.;
- договір про нерозповсюдження ядерної зброї 1968 р.;
- договір про заборону розміщення на дні морів і океанів та в його надрах ядерної зброї та інших видів зброї масового знищення 1971 р.

Крім загальнополітичних, існує значна кількість міжнародних договорів, спеціально спрямованих на охорону навколишнього середовища. Згідно з реєстром ЮНЕП існує більше тисячі універсальних та регіональних договорів і близько чотирьох тисяч двосторонніх договорів, які стосуються охорони довкілля. Залежно від змісту ці договори можна умовно поділити на дві групи:

1. Комплексні договори, спрямовані на охорону навколишнього середовища в цілому.

А) Базельська конвенція про контроль за транскордонним переміщенням небезпечних відходів та їх використанням 1989 р.;

Б) Конвенція про біологічне різноманіття 1992 р.;

В) Конвенція про доступ до екологічної інформації та участі громадськості у прийнятті рішень у сфері навколишнього середовища 1998 р.;

2. Поресурсні договори, спрямовані на охорону окремих видів природних об'єктів:

А) Конвенція ООН з морського права 1982 р.;

Б) Конвенція про забруднення моря скиданням відходів та інших матеріалів 1972 р.;

В) Конвенція про попередження забруднення моря з суден 1973 р.;

Г) Конвенція про охорону дикої флори і фауни 1979 р.;

Д) Конвенція про міжнародну торгівлю видами флори і фауни, які перебувають під загрозою зникнення 1973 р.;

Є) Конвенція про збереження мігруючих видів тварин 1979 р.;

Ж) Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані 1979 р.;

І так далі

Міжнародно-правові угоди, які безпосередньо стосуються охорони надр, зокрема:

А) Гірнична Хартія держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав від 27.03.1997 р., до завдань якої віднесено поетапне зближення і гармонізація законодавчих і інших нормативних актів у сфері вивчення, розвідки, використання і охорони надр, а також розробка і пропозиція нових механізмів ефективної співпраці органів державної влади і управління, а також суб'єктів господарської діяльності у сфері вивчення, розвідки, використання і охорони надр та ін.

Б) Угода про співробітництво в галузі вивчення, розвідки і використання мінерально-сировинних ресурсів від 16.01.1998 р., якою для координації співробітництва у сфері розвитку мінерально-сировинного комплексу Сторони створили Міжурядову раду розвідки, використання і охорони надр, яка діє на основі Положення, що є невід'ємною частиною цієї Угоди;

В) Угода країн-учасниць СНД Про прикордонне співробітництво в галузі вивчення, освоєння та охорони надр від 31.05.2001 р. запровадила ряд концептуальних положень стосовно прикордонної взаємодії країн-учасниць СНД в сфері раціонального використання та охорони ділянок надр, що знаходяться поблизу кордонів відповідних держав. Зокрема, суміжні Сторони зобов'язалися за своєю ініціативою або за запитом суміжної Сторони інформувати про намір здійснення в прикордонних районах геологічних робіт, також вони прийняли на себе зобов'язання прагнути до спільного вивчення і освоєння трансграничних родовищ корисних копалин, а також закріплено, що вивчення і освоєння родовищ твердих корисних копалин в прикордонних районах в однобічному порядку можуть проводитися до державного кордону або на певній відстані від державного кордону за домовленістю суміжних Сторін за умови, що такі роботи не спричинять

погіршення гірничотехнічних умов проведення робіт на родовищах, розташованих на території суміжної Сторони [25].

Рішення міжнародних організацій та конференцій у сфері охорони навколишнього середовища, як правило, мають рекомендаційний характер. До таких рішень, крім Стокгольмської декларації «Щодо питань охорони навколишнього середовища» 1972 р. та Декларації Ріо-де-Жанейро «Щодо навколишнього середовища та розвитку» 1992 р., відноситься й Всесвітня хартія природи 1982 р.

На жаль, серед міжнародно-правових угод, договорів та інших актів, згоду на обов'язковість яких надано Україною, дуже мало існує спеціальних, присвячених міжнародно-правовій охороні надр як важливого природного ресурсу. Разом з тим деякі міжнародно-правові акти, що стосуються охорони довкілля, в цілому, певною мірою охоплюють в тому числі й охорону надр як невід'ємного елемента довкілля. Прикладом може слугувати Конвенція ООН про заборону військового або будь-якого ворожого використання засобів впливу на природне середовище від 18.05.1977 р.

Конвенція ООН про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті від 25.02.1991 р. визначає таке поняття впливу: вплив означає будь-які наслідки запланованої діяльності для навколишнього середовища, включаючи здоров'я і безпеку флори, фауни, гранта, повітря, води та інші матеріальні об'єкти чи взаємозв'язок між цими факторами, він охоплює також наслідки для культурної спадщини чи соціально-економічних умов, які є результатом зміни цих факторів. Таким чином, названа Конвенція надаючи поняття впливу зовсім не виділяє серед інших природних об'єктів надра як самостійний елемент довкілля [25].

Право на використання надр є винятковим правом народу України на надра, яке може бути загальним або спеціальним.

У зв'язку з тим, що процесі користування надрами, найбільший тиск полягає на користування природними ресурсами в рамках спеціального права, а їх використання значно більше ніж використання надр у загальному праві, внаслідок

діяльності яких заподіюється більша шкода населенню а також екології, у органів законодавчої влади виникла необхідність чітко розмежовувати ці два поняття, та створити окремі механізми юридичного регулювання для них.

Особи, які мають у своїй власності землю, або користуються нею, в рамках загального права про надрокористування, мають загальне право користуватись надрами для господарських або побутових потреб, без необхідності на оформлення для цього спеціальних дозволів або дозволів гірничого відводу та користуються ними на безоплатній основі. Наприклад, вони мають право проводити на своїй території роботи, для встановлення необхідної апаратури для користування підземними водами з ціллю постачання води для пиття або для інших господарських цілей, за умов, що використання підземних вод не перевищує ліміт в 300 кубометрів на добу, та не використовується з комерційною ціллю (наприклад фасування питної води на продаж) [33].

Всі інші види надрокористування відносяться до спеціальних видів, діяльність яких здійснюється на підставі спеціальних дозволів, порядок видачі яких встановлений Кабінетом Міністрів України та здійснюються на платній основі. Спеціальні дозволи видаються на надрокористування переможцям спеціальних аукціонів. Особа, яка отримала дозвіл, має право користуватись надрами у зазначених нею цілях, вона несе відповідальність за виконання умов дозволу, навіть якщо роботу виконує інша особа. З моменту отримання спеціального дозволу, особа-власник не може відчужувати свої права в будь-який із способів, наприклад путем продажу або дарування прав іншій фізичній або юридичній особі. Дозвіл може мати термін дії, тобто він може бути тимчасовим або постійним, тобто безстроковим. З постійним дозволом все ясно, він не має визначеного строку користування, а ось тимчасовий може видаватись строком до 5 років а також бути продовженим у разі необхідності, перебіг якого починається з дня отримання дозволу, або інших строків, вказаних в угоді, якщо було укладено угоду про розподіл продукції [8].

В законодавстві існує чіткий перелік цілей, для яких можуть надаватись надра:

- для видобутку корисних копалин;
- для вивчення;
- для будівництва та користування підземних споруд, які не мають зв'язку з видобутком корисних копалин;
- для створення наукових, культурних або санітарно-оздоровчих об'єктів.

З геологічної точки зору, надра використовуються для їхнього вивчення, наприклад яке може бути пов'язане з виявленням та оцінкою корисних копалин, для вивчення будови надр та процесів які в них відбуваються. Роботи в обов'язковому порядку підпадають під державну реєстрацію та облік, задля запобігання повторення робіт а також для забезпечення отримання максимальних результатів дослідження надр.

Для геологічного дослідження надра надаються без необхідності отримання гірничого відводу після того, як було отримано спеціальний дозвіл на дослідження надр. Особи які здійснюють дослідження мають дотримуватись ряду зобов'язань, зокрема необхідно забезпечити екологічний та безпечний для людей стан навколишнього середовища, достовірно вивчити кількість та якість корисних копалин, раціонально та ефективно проводити роботи, робити геолого-економічну оцінку корисних копалин, вести роботу такими методами та способами, які не шкодитимуть корисним копалинам та навколишньому середовищу, тобто не приводитимуть їх до руйнування тощо. Дослідженні родовища корисних та техногенний копал вносяться до Державного фонду родовищ корисних копалин після оцінки, а також мають бути передані та промислово освоєні в порядку встановленому Кабінетом Міністрів України [27].

У разі, якщо особа відкрила родовище, яке раніше не було відоме та є цінним в промисловості або нею було виявлено додаткові запаси корисних копалин у вже відомому родовищі, вона має право претендувати на винагороду, а також оголошується першовідкривачем.

Надрокористувачі мають розробити проект і план робіт та затвердити їх З Міністерством природи України та Держгірпромнаглядом, на основі яких вони

можуть починати розробку родовищ корисних копалин та перероблювати мінеральні сировини [5].

На підставі спеціального дозволу, який видається особі після погодження з Міністерством Охорони Здоров'я, Міністерством хорони навколишнього середовища а також з Державним комітетом України з нагляду за охороною праці, вона може використовувати надра для розробки родовищ торфу та видобування прісних підземних вод.

Отже, можна дійти висновку, що надрокористування може здійснюватися в інформативних (розвідувальних) цілях, а також економічних. Характеристика надрокористування полягає в визначені порядку отримання права на надрокористування в залежності від виду бажаних робіт, а також місцевістю.

Таким чином, слід підкреслити принципову доцільність розвитку міжнародного співробітництва з питань охорони надр, особливо з сусідніми з Україною країнами. Україна, окрім країн-учасниць Співдружності Незалежних Держав, з якими вона підтримує достатньо тісне співробітництво в галузі охорони надр, межує з такими східноєвропейськими країнами, як Польща, Словаків, Угорщина, Румунія. Міжнародне співробітництво України з питань охорони надр має відбуватися з метою запобігання нераціонального використання надр не лише як основного джерела необхідних для світового суспільства корисних копалин, але й як джерела задоволення інших суспільних інтересів, культурних, лікувально-оздоровчих, просторово-економічних, естетичних та інших. запобігання порушення суверенних прав держав на задоволення власних інтересів шляхом використання надр, що належать до території відповідних держав недопущення використання надр Землі способами, що призводять до забруднення навколишнього природного середовища та/або шкідливих наслідків для здоров'я населення та/або законних інтересів господарюючих суб'єктів, встановлення заборони користування надрами методами та способами, що негативно впливають на стан надр своєї та сусідніх держав, встановлення обов'язку обов'язкового інформування сусідніх держав та світового суспільства про виявлену загрозу спричинення шкоди надрам чи довкіллю в цілому на глобальному чи

регіональному рівнях внаслідок факторів антропогенного чи природного походження обов'язку відшкодування шкоди стороною, яка винна в негативному впливі на надра тощо [5].

РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ДЕРЖАВ В СФЕРІ НАДРОКОРИСТУВАННЯ

2.1. Генеза міжнародно-правового співробітництва держав в сфері екології

В умовах сучасних реалій, жодна країна світу не має можливості вирішити свої проблеми в екологічній сфері без співробітництва з іншими державами, вирішення усіх проблем можливе лише завдяки багатосторонній міжнародній співпраці держав, які здійснюються в форматі наукових зустрічей, шляхом укладання договорів або угод, створенням міжнародних організацій. Різні глобальні процеси та явища, які можуть ставити під питання існування цивілізації та лежать в основі екологічних проблем, потребують допомоги для їх вирішення у інших держав.

Історія свідчить про те, що міжнародне співробітництво держав є досить старим методом досягнення взаємних цілей, оскільки в 1882 році в м.Париж було укладено європейськими країнами першу міжнародну конвенцію, яка стосувалась охорони птахів в сільському господарстві. Пізніше, в 1875 році була прийнята Декларація про охорону птахів, яка була укладена між Австро-Угорщиною та Італією.

Періодизація відносин надрокористування має істотне значення для аналізу особливостей правового регулювання надрокористування в даний час. Цілком очевидно, що конкретний історичний етап системи надрокористування об'єктивно пов'язується з необхідністю появи конкретного механізму правової регламентації відносин надрокористування [25].

Незважаючи на те, що в доктрині міжнародного права відсутня єдина думка щодо етапів розвитку системи надрокористування, ми пропонуємо періодизацію системи, що складається з чотирьох етапів.

I етап (1857-1917 рр.) визначається процесом становлення правових основ системи надрокористування.

I етап (1917-1950 рр.), який можна визначити як «Картельний союз», характеризується протиборотвом двох підходів правового регулювання в сфері надрокористування - підхід країн, що захищають інтереси експортерів капіталу і підхід держав, що здійснюють суверенні права щодо надр. Дане протиборотво було завершено формуванням Міжнародного нафтового картелю, що включав сім провідних нафтових компаній, який здійснював контроль протягом п'ятдесяти років над світовою системою надрокористування, а також займався транспортуванням, переробкою і споживанням вуглеводневої сировини.

Під час III етапу (1950 - 1990 рр.), обумовленого діяльністю нових незалежних держав, що утворилися внаслідок розпаду колоніальної системи, і СРСР, сталася серйозна еволюція в області правового регулювання надрокористування. Були повністю скасовані підходи другого етапу і вироблена, зокрема, міжнародно-правова норма, яка полягає в тому, що право народів на володіння і користування надрами є невід'ємним елементом суверенітету кожної держави.

IV етап (1990-по теперішній час), обумовлений розпадом СРСР і появою таких явищ як інтернаціоналізація господарської діяльності держав, глобалізація міжнародних економічних відносин, що визначили розвиток процесів щодо лібералізації політики в галузі надрокористування та посилення позицій транснаціональних корпорацій (ТНК). Процеси з гармонізації та уніфікації законодавств у сфері надрокористування, діяльність ТНК, а також спроби ряду розвинених країн закріпити в нових міжнародних договорах підходи II етапу, свідчать про те, що порядок в області надрокористування переживає новий історичний період, підсумком якого велика ймовірність повернення до системи, створеної Міжнародним нафтовим картелем[25].

Взагалі виділяється декілька основних напрямків міжнародного співробітництва в сфері екології, зокрема:

- Сприяння у підтриманні екологічної рівноваги;
- Намагання раціонально використовувати природні ресурси;
- Створення екологічної відповідальності, яка має ефективний вплив.

Для реалізації цих цілей виникла необхідність створити низку заходів з:

- Фінансування надання технічної допомоги не дуже розвинутих країнам;
- Вирішувати проблеми з енергозбереження за допомогою технологічних розробок;
- Екологізувати потреби суспільства;
- Перебудувати структуру національної економіки;
- Організувати представницьку систему на формах та в міжнародних організаціях;
- Створити механізм міжнародної відповідальності;
- Виробити спільні стратегії та концепції з охорони довкілля;
- Регламентувати використання природних ресурсів.

В науковій літературі існує декілька видів співробітництва, до яких відносяться: Парламентське співробітництво, співробітництво виконавчих органів, конвенційне співробітництво та науково-технічне співробітництво.

Співробітництво, яке має на меті регулювання та зміни в законодавчій діяльності, а також забезпечує вирішення міжнародних екологічних проблем, називається Парламентським. Саме Парламентське співробітництво розробляє модель законів з екологічних питань. Співпраця виконавчих органів держав, має на меті регулювання розробки та втілення в життя програм ООН. Конвенційне співробітництво має єдиний підхід до вирішення зазначених екологічних проблем на окремих територіях та об'єктах, а ось науково-технічна співпраця має на меті сприяння обміну науковою інформацією, в її рамках здійснюються природоохоронні розробки, здійснюються наукові проекти або експертизи. Усі ці різновиди співпраць, функціонують в купі з проведеннями міжнародних екологічних форумів та співробітництвом громадських організацій.

В сучасному світі, конвенції зазвичай регулюють питання, які пов'язані з впливом небезпечних видів діяльності на навколишнє середовище, зокрема:

- Домовленість 1989 року про компенсації жертвам аварійного забруднення;
- Конвенція 1990 року про збиток в результаті діяльності, небезпечної для навколишнього середовища (Брюссель, 1990);

- Конвенція 1998 року про доступ до інформації та правосуддя з питань довкілля (Орхунська конвенція).

Загалом, державами було прийнято понад 178 угод в сфері екології, більшість з яких було прийнято з 1972 року, коли було проведено Конференцію ООН про середовище проживання людини [25].

Міжурядові спеціалізовані організації при ООН відносяться до іншої форми здійснення міжнародного співробітництва держав у сфері екології. В 1972 році, відповідно до рішення Стокгольмської конференції, була створена ЮНЕП (Програма ООН з навколишнього середовища)[36], яка має на меті стеження та вирішення більш серйозних проблем в сфері екології, до яких можна віднести: деградацію землі, вирубку лісів, забруднення океану, деградацію ґрунтів, скорочення запасів прісної води).

За ініціативою ЮНЕСКО, в 1948 році в м.Фонтенбло було створено основну міжнародну неурядову організацію - МСОП (Міжнародний союз охорони природи і природних ресурсів), з її ініціативи було створено Червону книгу.

Наукове співтовариство відіграє важливу роль у міжнародному співробітництві, зустрічі вчених змогли посприяти у досягненні результатів угод в екологічній сфері. За їхньої ініціативи було створено наукові групи, що рекомендують оновлення угод відповідно до наукової інформації.

В ділових колах існує Ділова рада в ім'я стабільного споживання енергії, яка є союзом організацій, яка має на меті підвищити ефективність використання енергії, газові компанії виступають за підтримку дій в боротьбі з глобальним потеплінням. Міжнародні конференції, які мають на меті встановлення спільних цілей, ставлять конкретні завдання, визначають сферу спільної діяльності, а також аналізують тенденції світового розвитку[25].

В рамках Стокгольмської конвенції 1972 року, було вперше визнано факт того, що екологія перебуває в кризі, тому виникла необхідність сформулювати систему розвитку, при якому би зростання розвитку не супроводжувалось деградацією довкілля та погіршення його стану. Різні країни внесли пропозиції

щодо реалізації прогресу шляхом вирішення питань пов'язаних з встановленням регламентації використання природних ресурсів.

В 1992 році було проведено конференцію ООН з навколишнього середовища і розвитку в м. Ріо-де-Жанейро, в якій приймали участь глави держав і урядів 178 країн світу, на якій було прийнято ряд важливих документів в сфері екології:

Декларація з навколишнього середовища, в якій було продовжено принципи Стокгольмської декларації, та було визначено права та обов'язки країн учасників в забезпеченні розвитку людей;

Конвенція ООН про зміну клімату, яка врегульовує стабілізацію концентрації газів, які провокують парниковий ефект;

Порядок денний на XXI століття, яка являється програмою підготовки держав до вирішення екологічних проблем;

Заява про принципи розвитку всіх видів лісів;

Конвенція про біологічне різноманіття.

Документи, які були прийняті в рамках Конференції ООН 1992 року, носять законодавчий характер, а значить, носять обов'язковий характер, тому кожна країна яка є учасником даної конференції, має внести поправки до свого національного законодавства.

Акт підписаний у 1986 році, став єдиним європейським актом, який заклав принципи та основи через внесення VII розділу до Римського договору, який в свою чергу закріплює Європейське економічне співтовариство. Цілі співтовариства визначені Маастрихтським договором 1992 року, а Амстердамським договором 1997 року визначено сталий розвиток як одне із головних завдань.

Політика екології базується на таких принципах як:

- принцип виправлення школи навколишньому середовищу;
- запобіжних дій;
- принцип забруднення.

Політика працює шляхом створення правил та правил, які дають можливість державам досягнути поставлених цілей. Наприклад, згідно з Кіотським

протоколом, який поставив мету скоротити викиди парникових газів на 8% у 2012 році та 20% до 2020 року у порівнянні з 1990 роком [16].

Боротьба з забрудненням повітря та забрудненням води: узагальнення установок по очищенню води в муніципалітетах з населенням понад 2000 мешканців з моменту прийняття директиви від 21 травня 1991 року доповнено екологічним вдосконаленням морського середовища (Рамкова директива Морської стратегії, прийнята в червні 2008 р. або Рамкова водна директива, що передбачає екологічне управління водним майданчиком; запобігання основним ризикам (наприклад, аварії на хімічних заводах, таких як Seveso Італія 1976): держави повинні вжити всі необхідні заходи для запобігання великій аварію (Директива Севесо, 1982). Директива Seveso II 1996 року передбачає щорічну перевірку найбільш небезпечних об'єктів та до якої були внесені поправки Директива 2003/105 / ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 грудня 2003 р. Щодо посилення попередження нещасних випадків та обмеження наслідків можливих аварій, природу та біорізноманіття: наприклад, Директива про захист диких птахів від 1979 р [45].

Немає спільної енергетичної політики на європейському рівні. Цей розрив викликає все більше питань, оскільки енергетичний сектор відіграв основну роль на перших етапах європейського будівництва (ДФЕС та СЕЕА відповідно у 1951 та 1957 роках). Проте стаття 194 Договору про функціонування Європейського Союзу закладає основи європейської енергетичної політики, яка базується на функціонуванні енергетичного ринку, забезпеченні енергопостачання, енергоефективності, енергозбереження та нові та відновлювані джерела енергії, і нарешті, взаємозв'язок мереж. Водночас він нагадує, що держави-члени можуть визначати свою енергетичну сумісність та джерела постачання, а також експлуатувати свої енергетичні ресурси. Нарешті, це питання включено до "Стратегії європейської безпеки", прийнятої у грудні 2003 року Радою Європейського Союзу в контексті спільної зовнішньої та безпекової політики. У 2008 році у доповіді про це підраховано, що "скорочення виробництва у Європі означає, що до 2030 року до 75% нафти і газу доведеться імпортувати" [45].

Європейський Союз має Європейського комісара з питань енергетики з 1967 року, відповідно до договору про злиття в 1965 році, який об'єднує Європейське об'єднання вугілля і сталі і Євратом з Комісією. З 2014 року комісаром є іспанець Мігель Аріас Каньете. Законодавство ЄС передбачає, що з липня 2007 року (не пізніше) всі споживачі можуть самостійно вибирати постачальника газу та електроенергії. Європейський Союз розрізняє інфраструктурні компанії (передавальну та розподільну мережі) та постачальників, які використовують ці інфраструктури для постачання енергії своїм клієнтам. У кожній країні Європейського Союзу існують регуляторні органи для перевірки того, що постачальники та перевізники надають послуги, обіцяні їх споживачам, та дотримуються правил конкуренції [25]. Можна також згадати про існування реактора Fast Neutron Superphenix, розробленого у співпраці між Німеччиною, Італією та Францією, цей реактор періодично працював між 1986 та 1998 роками. Але у 1998 році було прийнято рішення про його закриття. У Франції однією з завдань Агентства з промислового інновацій є пошук європейських партнерів для реакторного проекту Generation IV. Ядерна катастрофа Фукусіми змінила ставлення деяких країн до ядерної енергії, Німеччина порушила «Laufzeitverlängerung (продовження терміну експлуатації), на що Бундестаг вирішив восени 2010 року і оголошено закриття (з ядерної енергетики) .

Найважливіші енергетичні запаси зосереджені в кількох країнах. Для газу, наприклад, країни-постачальники є Росія, Норвегія та Алжир. Світовий попит на енергію зростає, особливо попит азіатських країн у дуже сильному зростанні (Китай, Індія, ...). Ціни на нафту та газ зростають, і очікується, що вони залишаться на високому рівні.

Положення Директиви 2003/54 / ЄС від 26 червня 2003 року [4] визначає правила внутрішнього енергетичного ринку [11]. Станом на 1 липня 2007 року, споживачі зможуть самостійно вибирати постачальника електроенергії або газу. Франція перенесла положення цієї директиви в рамках Закону "Про енергетичний сектор" від 7 грудня 2006 року. Безпека і диверсифікація поставок нафти і газу в Європі, захист і представництво газової промисловості забезпечуються Eurogas

асоціації під головуванням Жана-Франсуа Сіреллі, номер два енергетичної група GDF Suez. Європейська енергетична залежність очолювала встановлення сердечних відносин з Москвою. Балтійські країни залежать від Москви до 100% своїх поставок газу, Словаччина 100%, 100% Фінляндія, Греція 86,8%, Чехія 80,8%, Австрія 73, 4%, Німеччина 44,9%, Франція 26,8% [11]. Тому Москва може використовувати цю енергетичну залежність, щоб тиск на відповідні країни. Проте після газових конфліктів з Україною європейці намагаються диверсифікувати імпорту газу та нафти. Росія, зі свого боку, відмовляється підписати Європейську енергетичну хартію, яку вона вважає дискримінаційною. Проект газопроводу через Балтійське море був запущений за підтримки Берліна, обходячи Польщу та Україну. Повторне введення трубопроводів в Адріатичне море через Хорватію та Чорногорію, або в Біле море та Фінську затоку також додано до зростаючого списку трубопроводів до Європи.

Отже, перший етап міжнародного співробітництва в сфері надрокористування (1857-1917 рр.) визначається процесом становлення правових основ системи надрокористування. Другий етап (1917-1950 рр.) характеризується формуванням і діяльністю Міжнародного нафтового картелю. Після соціально-політичних подій жовтня 1917 року, з метою недопущення проведення політики націоналізації і поширення соціалістичних ідей у центрах світового нафтовидобутку (країни Латинської Америки і Близького Сходу), сім найбільших нафтових компаній (Chevron, Mobil, Техасо, Еххон, British Petroleum, Gulf Oil, Royal Dutch / Shell) створили міжнародний картель, який протягом п'ятидесяти років здійснював контроль над світовим енергетичним порядком. Після розпаду колоніальної системи і зростання впливу соціалістичних країн підхід до правового регулювання відносин у галузі надрокористування кардинально змінився [45]. Під час третього етапу (1950-1990 рр.) Резолюції ГА ООН, прийняті в 1952 р і 1962 р., які містять загальновизнані норми, що передбачають «право народів вільно використовувати і експлуатувати свої багатства є невід'ємною частиною їх суверенітету» і «кожна держава має право і буде здійснювати цілісний постійний суверенітет, включаючи володіння, користування і розпорядження, щодо всіх

природних багатств, ресурсів і економічної діяльності», в певному сенсі, стали не тільки підставою формування нової структури порядку в галузі надрокористування, а й визначили зміну механізму правової регламентації, суть якої зводилася до того, що діяльність закордонного інвестора стала регулюватися державою, що здійснює суверенні права в відношення надр в межах своєї юрисдикції.

В даний час (четвертий етап) відносини в галузі надрокористування виявилися в нових умовах, в зв'язку з тим, що розпад СРСР і поява таких явищ, як інтернаціоналізація нафтогазового сектора, глобалізація міжнародних економічних відносин, посилення позицій транснаціональних компаній (ТНК) мали істотний вплив на порядок правового регулювання надрокористування. Міжнародно-правове співробітництво держав у сфері надрокористування, що виражається в укладенні міжнародних договорів, прийнятті рішень міжнародних організацій та формуванні міжнародно-правового звичаю, об'єктивно пов'язано з появою наступних документів: Європейської Енергетичної Хартії від 1991 року, Договору до Енергетичної Хартії від 17 грудня 1994 р [45].

2.2. Формування організаційної складової механізму співробітництва держав в сфері надрокористування

Для вирішення актуальних питань сьогодення, а також з метою інтеграції України до світового співтовариства для розв'язання глобальних екологічних проблем наша держава активно співпрацює з міжнародними організаціями в сфері охорони навколишнього природного середовища.

Діяльність у рамках багатосторонніх угод з міжнародними організаціями дає змогу брати активну участь у переговорному процесі, залучати фінансову допомогу для вирішення нагальних внутрішніх екологічних проблем.

Основними напрямками співробітництва з міжнародними організаціями є:

- охорона біологічного різноманіття;
- охорона транскордонних водотоків і міжнародних озер;

зміна клімату;
охорона озонового шару;
охорона атмосферного повітря;
поводження з відходами;
оцінка впливу на довкілля.

Програма розвитку ООН (ПРООН)

Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП)

ЮНІДО (UNIDO)

ЮНЕСКО (UNESCO)

Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ)

Організація Північноатлантичного договору (NATO – North Atlantic Treaty Organisation)

Світова організація торгівлі (СОТ)

Європейський банк реконструкції та розвитку (Євробанк, ЄБРР)

Світовий банк

Європейський інвестиційний банк

Європейська екологічна агенція

Глобальний Екологічний Фонд

Діяльність суб'єктів міжнародного права в сфері раціонального використання ресурсів регулюється за допомогою норм та принципів міжнародного права в сфері екології, таким чином регулювання в цій сфері направлене на збереження біорізноманіття, запобігання забрудненню навколишнього середовища, створення раціонального використання природних ресурсів. Регулювання базується на нормах та принципах міжнародного права, які є закріплені в Статуті ООН, а також в інших головних міжнародно-правових актах.

Основними принципами в галузі користування надрами, можна назвати наступні:

Принцип сталого розвитку являється одним із основних принципів міжнародного права. У Всесвітній стратегії охорони природи, яка була вперше висунута у 1980 році та розроблена за ініціативи ЮНЕП [41].

В доповіді Комісії з навколишнього середовища «Наше спільне майбутнє» 1987 року, була сформована ідея сталого розвитку, суть якої полягає в тому, що щоб забезпечити потреби сучасного покоління, ми не повинні підірвати можливості майбутніх поколінь. Такий підхід є антропоцентричним, оскільки увагу повернуто до економічного та соціального аспекту. Правове забезпечення врегульованого використання природних ресурсів необхідно розглядати як правовий зміст сталого розвитку.

Екосистемний підхід слід відносити до правових компонентів, розвиток без яких є неможливим. Правовий зміст сталого розвитку не є вичерпним, притому, що не існує єдиного акту, в якому містять його розгорнутий юридичний зміст.

На Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку 1992 року, було прийнято Порядок денний на XXI століття, який встановив дії задля забезпечення сталого розвитку, а також заснувала МКУР (Міжнародна комісія з питань сталого розвитку). МКУР виконує свої функції в співпраці з іншими органами ЕКОСОП [25].

МКУР має на меті вирішення питань, які мають вирішальне значення для досягнення цілей, сприяє політичному здійсненню, комплексного економічного обліку, а також соціально-екологічних аспектів.

Проведення Спеціальної сесії ООН у вересні 2000 році, став важливим етапом. Було прийнято вісім основних цілей, які зазначені в Декларації, серед яких була виділена й ціль охорони навколишнього середовища. Основними сферами діяльності стали: вступ в дію Кіотського протоколу, забезпечення збереження всіх типів лісів, забезпечення роботи Конвенції про біологічне різноманіття, забезпечення раціонального використання водних ресурсів, посилення співпраці держав задля боротьби з наслідками від стихійних лих а також антропогенних катастроф.

В 2002 році, на саміті з питань сталого розвитку, який відбувся в Йоганнесбурзі було прийнято два документа : Політичну декларацію та План виконання рішень Всесвітньої зустрічі на вищому рівні але стійкого розвитку, в яких було зафіксовано ряд домовленостей, серед яких було скорочення людей які

не мають доступу до води, та живуть в умовах непригідних до життя, а також створення санітарних умов, зокрема забезпечення чистою водою.

В 1992 році, Маастрихтський договір [13], розширив співтовариства, в якому країни учасники зазначили про намір переходу на новий етап в процесі євроінтеграції. Було створено Європейські співтовариства, які сприяють соціальному та економічному прогресу всіх країн. Ніщський договір був прийнятий в 2001 році, який доповнює Договір про Європейський Союз та Договори про Європейське співтовариство та пов'язані з ними акти. В рамках цього договору, було підписано Декларацію про статтю 175 Договору про Європейське співтовариство, в якому було підтверджено бажання бачити Європейський Союз як беручу лідируючу роль .

В документах Арктичної Ради розкривається правовий зміст сталого розвитку, в частості в Загальному керівництві по розробці нафтогазових ресурсів в Арктиці. Текст цього Керівництва передбачає :

- Обов'язок підтримувати рівень видобутку вуглеводнів відповідно до ефективними природоохоронними заходами таким чином, щоб мінімізувати негативний вплив на навколишнє середовище;
- Захист біорізноманіття;
- Заохочення використання найкращих наявних технологій або техніки та природоохоронної практики;
- Обов'язок співпрацювати на регіональній основі з метою захисту і збереження морського середовища, беручи до уваги арктичні особливості;
- Обов'язок не переносити, прямо або побічно, шкоду, заподіяну в одному морському районі, в інший, також трансформувати один тип забруднення в інший [31].

Теорія сталого розвитку отримала розвиток а юридичній науці. В юридичній літературі можна знайти принципи використання та збереження природних ресурсів:

- встановлення прав людини на навколишнє середовище;
- визнання принципу рівності поколінь;

- збереження природи;
- збереження екосистеми та природних процесів біосфери;
- прийняття високих стандартів захисту навколишнього середовища;
- забезпеченість поінформованості осіб, схильні до діяльності надкористування;
- забезпечення співпраці держав в просуванні концепції;

Принцип міжнародного природоохоронного співробітництва викладений в Стокгольмській декларації 1972 року. Міжнародне співробітництво в сфері екології має на увазі не лише взаємодію в надзвичайних ситуаціях, але й інші напрямки. Наразі, існує багато багатосторонніх конвенцій та двосторонніх договорів, а також механізмів, завдяки яким здійснюється співробітництво в сфері екології.

Принцип обережності був сформований в 80-х роках ХХ століття в національному та міжнародному праві, оскільки до цього не завжди можна було спрогнозувати наслідки прийнятих рішень. Для визначення даного принципу, в літературі використовуються різні словосполучення: обережний підхід, принцип обережності, запобіжні заходи, принцип обережного підходу [50].

Формування цього принципу пов'язано з розуміння того, що існує великий ризик небезпеки, яку може отримувати природа, через неповну наукову усвідомленість. Вплив господарської діяльності та її прогнозування на навколишнє середовище є досить багатоплановою проблемою. Можливо було би скласти цілий перелік прикладів, коли попередження вчених не брались до уваги належним чином, а також були відмови приймати належні заходи на стадії попередження та в результаті мали серйозні наслідки в сфері екології та екологічної безпеки. В деяких ситуація напротязі 100 років, відмови у швидкому реагуванні на застереження науковців призводили до катастрофічних наслідків.

Створення прозорості принципу обережності почалось в 70х роках ХХ століття, яка мала на меті забезпечити втручання держави в випадках, коли мала місце велика та невідворотна загроза навколишньому середовищу та здоров'ю держав та виникала необхідність вживання рішучих та дієвий дій аби знизити рівень небезпеки.

Вперше на міжнародному рівні, принцип обережності було використано в 1990 році ОЕСР в Декларації третьої конференції щодо захисту Північного моря, згідно з яким не може бути відмовлено у вживанні заходів з метою запобігання шкоди у зв'язку з відсутністю точних наукових даних. Учасники декларації запевнили в готовності вжити заходи, задля захисту морського середовища [14].

Наразі цей принцип часто застосовується в межах захисту морського середовища від забруднення і т.д.

Принцип запобігання транскордонної шкоди навколишньому середовищу забороняє такі дії які завдають шкоду національному навколишньому середовищу інших держав, а також навколишньому середовищу в районах загального користування, якщо це дії держави, зроблені в межах її юрисдикції або контролю. Принцип закріплений в 1972 році в Стокгольмській декларації, а також був пізніше перенесений в інші документи, зокрема в Конвенцію про запобігання забрудненню моря шляхом скиду відходів або інших матеріалів, а також до Віденської конвенції про охорону озонного шару 1985 року.

Принцип відповідальності за шкоду навколишньому середовищу. Одним з найважливіших аспектів проблеми відповідальності в сфері користування надрами є визначення та оцінка екологічних збитків. Ця концепція є неоднозначною, оскільки зазвичай шкода навколишньому середовищу розглядається як нанесення збитку власності та вимірюється в грошовому еквіваленті. В такому випадку виникають складності при вирахуванні шкоди, оскільки зазвичай не існує визначеної вартості, або її досить важко встановити [41]. До того-ж якщо говорити про збиток навколишньому середовищу, то дуже важко встановити та розібрати такі поняття як: причинний зв'язок, мінімальний збиток, незворотній характер, довготривалий характер та віддалені наслідки збитку.

Наразі зростає відповідальність за правомірну діяльність у сфері користування природою, оскільки:

- відбувається виробничо-технічні зміни, внаслідок яких стає важко довести, що ці дії викликали порушення правових норм;
- деякі види діяльності можуть нанести сильні істотні збитки;

- компенсаційна відповідальність може позитивно вплинути охорону навколишнього середовища;

Тому, розробка норм про відповідальність є важливою на міжнародному рівні, та вона відзначена Гаазькій рекомендації з міжнародного права навколишнього середовища, яка була створена на міжнародній конференції в Ріо-де-Жанейро в 1991 році. В ньому зазначається важливість врегулювання проблемна національному рівні, задля забезпечення виконання міжнародних норм. Також мова йдеться про обов'язок держав забезпечити відповідальність за нанесення шкоди навколишньому середовищу не лише за національному але й на міжнародному рівнях [25].

Принцип забруднювач платить зазначений в багатьох міжнародних договорах, зокрема, в Рамковій конвенції про захист морського середовища каспійського моря від 2003 року, а також в інших Європейських документах: Маастрихтському договору та Єдиному Європейському Акті.

Існує два види реалізації даного принципу:

- шляхом встановлення податків;
- шляхом встановлення відповідальності за шкоду навколишньому середовищу;

Принцип заборони військового використання засобів впливу на навколишнє середовище зобов'язує держави не використовувати військові методи впливу, які можуть мати серйозні наслідки, або спричинити шкоду іншій державі. Існує декілька документів, які містять норми, які захищають навколишнє середовище під час бойових дій: IV Гаазька конвенція про закони та звичаї сухопутної війни 1907 року та Додаток до неї, Конвенція про заборону військового або іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1977 року, Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року, та Додатковий протокол I 1977 року.

Конвенція про заборону військового або іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1977 року є першим міжнародно-правовим договором, спрямованим на запобігання використанню природних ресурсів в

вигляді зброї війни. Наприклад, йдеться про заборону використання антропогенного впливу завдяки навмисного втручання в біологічні процеси [21].

Екосистемний принцип зазначається в Конвенції АСЕАН про збереження природи і природних ресурсів 1985 року, в якій визначається взаємозв'язок залежності між живими ресурсами та іншими природними ресурсами які є частиною однієї екосистеми. В сучасній практиці, екосистемний підхід- це не лише збереження екосистеми в науковій сфері, але й урівноваження економічних, соціальних відносин. Наприклад, в Конвенції про захист Альп з 1996 року діяльність спрямована на збереження альпійської екосистеми, головною метою якої є захист ґрунтів. Таким чином, встановлюється моніторинг за станом ґрунтів, створення уніфікованої баз даних, визначення місць, де є ризик ерозій, повеней та зсувів [4].

Таким чином, ми бачимо, що насправді країни вже досить давно співпрацюють між собою в сфері надр та екології, тому їм набагато простіше досягати спільних цілей разом. Тому, завдяки прийнятим конвенціям та підписаним угодам, дійсно набагато простіше здійснювати політику в сфері надрокористування.

2.3. Нормативне регулювання міжнародного співробітництва держав в сфері надрокористування

Нормативною базою міжнародно-правового співробітництва держав у сфері надрокористування є різні документи універсального і регіонального характеру: резолюції ГА ООН, доповіді комісії ЮНКТАД, доповіді Світового Банку, Європейська Енергетична Хартія, Договір до Енергетичної Хартії, Гірська Хартія держав-учасниць СНД, Угода про співробітництво в галузі вивчення, розвідки і використання мінерально-сировинної ресурсів держав-учасниць СНД, Угода про транскордонне співробітництво в галузі вивчення і охорони надр держав-учасниць СНД, Сеульська Конвенція про заснування Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій, Європейська багатостороння конвенція про

заохочення і захист іноземних інвестицій, а також угоди ЄврАзЕС, директиви ЄС, двосторонні міждержавні договори щодо захисту і заохочення капіталовкладень, судові рішення (зокрема, рішення Міжнародного центру з врегулювання інвестиційних спорів), нормативно-правові акти іноземних держав в галузі надрокористування, рішення про глобальну енергетичну безпеку, прийняті на саміті «Групи восьми», а також закони України, міжнародні договори за участю України, нормативні акти інших держав [9].

Питання регулювання відносин надрокористування та міжнародно-правового співробітництва держав у сфері надрокористування протягом тривалого періоду часу розглядався в політичній площині і практично не містило комплексного міжнародно-правового аналізу. Енергетична криза 1973 року, посилення протистояння надрокористувачів і держав, що здійснюють суверенні права в галузі надрокористування, визначили появу серйозних аналітичних досліджень у сфері надрокористування. У зв'язку з цим можна виділити дві доктрини - доктрину розвинених країн і доктрину країн, що розвиваються. Доктрина країн, що розвиваються, захищає ідеї національного суверенітету і виходить з того, що діяльність закордонного інвестора повинна регулюватися державою, що здійснює суверенні права щодо надр в межах своєї юрисдикції. Основною особливістю доктрини розвинених країн є міжнародне співробітництво в галузі надрокористування та створення наднаціональних інститутів. Сфера надрокористування є областю максимального сполучення публічно-правових і приватно-правових засад у правовому регулюванні. Зростаючий вплив міжнародно-правових норм на відносини в галузі надрокористування визначається появою ряду міжнародних договорів. У цій не можна не відзначити наступні договори: Гірську Хартію країн-учасниць СНД, покликану створити регіональний ринок мінерально-сировинної ресурсів і Договір до Енергетичної Хартії, а також двосторонні міждержавні та міжурядові договори щодо захисту інвестицій. Торкаючись питань правового регулювання системи надрокористування, не можна було залишити поза увагою проблеми діяльності основних суб'єктів системи надрокористування - транснаціональних корпорацій (далі - ТНК) та їх правового

статусу [25]. В даний час видається складним визначити місце ТНК в системі надкористування, тому що відповідно до норм міжнародного права, діяльність ТНК в галузі надкористування знаходиться під юрисдикцією приймаючої держави. Разом з тим дії транснаціональних корпорацій свідчать про те, що ТНК прагнуть реалізувати сучасні концепції про транснаціональному праві. Крім того, важливо відзначити, що, незважаючи на активне залучення багатьох держав у вирішення питання визначення правового статусу ТНК [25], «Глобальний договір» ООН, Україна, яка є полем діяльності ТНК, не приймає належної участі у вирішенні важливої проблеми.

Більшість країн визнали, що різноманітність застосовних законів про природні ресурси та природокористування, а також ризик дублювання чи конфліктів юрисдикції, що випливають з цього питання, є проблемою. Існує нагальна необхідність координації та реорганізації адміністративних структур у цьому секторі, проте прийняття нового комплексного законодавства не повинно розглядатися як панацея. Ефективність сучасних природоохоронних законів в значній мірі залежить від раціонального галузевого законодавства та управління, що застосовується до конкретних ресурсів у традиційних умовах, таких як землеустрій, водне законодавство і ліси, законодавство про рибальство або дикої природи, або правила щодо здоров'я та харчування. Законодавство у сфері збереження та охорони природних ресурсів мало незручне становище як надзвичайно негативний та репресивний підхід. Очевидно, необхідні правові обмеження, щоб уникнути надмірної експлуатації та втручання у несумісні заходи, однак законодавство не повинно обмежуватися заборонаю забруднення, мисливства чи обезліснення [45]. Санкції повинні бути збалансовані з стимулами для реалізації загальних цілей та правової основи для планування та управління ресурсами як на національному, так і на міжнародному рівнях. Наприклад, 200-мильне продовження Національної юрисдикції морських біологічних ресурсів, що впливає з третьої Конференції Організації Об'єднаних Націй по морському праву, збільшує відповідальність прибережних країн за управління та необхідно переглянути та гармонізувати правові режими та установи. Вплив юридичних

стандартів на міжнародну торгівлю також свідчить про тісний зв'язок між національними та міжнародними аспектами. Односторонній екологічний контроль країни щодо деяких товарів і товарів може серйозно вплинути на імпорт з інших країн.

Різні країни можуть поділяти спільні проблеми управління ресурсами та охорони навколишнього середовища, вони можуть використати накопичений досвід для вирішення цих проблем та прагнути до розробки взаємоприйнятних рішень. Обмін інформацією між країнами з цією метою також стосується правових даних. В останні роки кілька спеціалізованих установ Організації Об'єднаних Націй поширюють інформацію про чинне законодавство в країнах Організації Об'єднаних Націй в сферах, пов'язаних із навколишнім середовищем, законодавство про охорону здоров'я (ВООЗ, Міжнародне законодавство з питань охорони здоров'я), законодавство про відновлювані природні ресурси та ін. Мета цих інформаційних служб полягає в тому, щоб привернути увагу інших зацікавлених країн до інноваційних елементів, що містяться в останньому національному законодавстві, що, до речі, дає можливість полегшити поточну діяльність з технічної допомоги [45]. У 1976 році ФАО та ЮНЕП здійснили спільний експериментальний проект зі складання юридичних екологічних даних на комп'ютерах. Розширення сфери застосування правових норм, які більше не орієнтовані на використання, а на ресурси, є значною тенденцією у національному та міжнародному законодавстві в цій сфері.

Деякі країни взяли зобов'язання вичерпно кодифікувати всі правила, що стосуються поновлюваних природних ресурсів та захисту навколишнього середовища, у формі єдиного "кодексу навколишнього середовища", при цьому зберігаючи окремі правові інструменти щодо різних категорій ресурсів, провели суттєві реформи, акцентуючи увагу від функцій нагляду до управління ресурсами, використовуючи нові інструменти управління від:

- охорони природи в класичному сенсі до збереження природних ресурсів;
- боротьби із забрудненням води та повітря до всеосяжного законодавства щодо боротьби з забрудненням;

- положення деяких небезпечних хімічних речовин, таких як пестициди, для регулювання всіх потенційно шкідливих речовин [1];

- закони про захист певних видів тварин та рослин від нагляду за торгівлею первинними та вторинними продуктами, отриманими з них.

У 1994 році, рада Європи, щоб допомогти країнам у зміцненні їх екологічного законодавства (в тому числі нових учасників і країн Центральної та Східної Європи) підготувала так званий "Типовий закон про охорону навколишнього середовища". Екологічне регулювання являє собою, прямо і опосередковано, важливу частину європейського регулювання, яке сама по собі впливає з міжнародних договорів та нараховувало на початку 2000-х років 80% національних норм 27 держав-членів Союзу, включаючи Францію, та є результатом Маастрихтського договору (1992 р.), розвинувся з Амстердамським договором (1997 р.) і ще більше буд підкресленим після Йоганнесбургського саміту з питань Землі (2002 р.) [4].

Організація Об'єднаних Націй знаходяться на передньому краї зусиль щодо забезпечення раціонального використання океанів, на основі співробітництва між країнами та міжнародно-правовою базою. В середині 50-х років ставало дедалі зрозуміліше, що міжнародні принципи, що досі регулюють морські відносини могли б більш ефективно вести політику щодо океанів і їх використання. ООН об'єднала міжнародні зусилля, за п'ятнадцять років вони привели до створення Комітету з мирного використання морів і океанів за межами дії національної юрисдикції (1968р.), висновок договір про заборону розміщення ядерної зброї та інших видів зброї масового знищення на дні морів і океанів і в його надрах (1970р.), прийняття Генеральною Асамблеєю Декларації та правових принципів, що регулюють використання морського дна і його ресурси (1970р.), а також проведення в 1972 році Конференції Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища в Стокгольмі, Швеція [38]. Останні призвели до створення Програми Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища (ЮНЕП).

У цей період було проведено кілька конференцій Організації Об'єднаних Націй по морському праву з метою створення єдиного міжнародного договору, який регулював б усі морські справи. Прийняття Конвенції Організації Об'єднаних Націй по морському праву (ЮНКЛОС) в 1982 році стало кульмінацією процесу, розпочатого п'ятнадцятьма роками раніше [36]. Конвенція про морське право - або «Конституція моря», як його часто називають, - була визнана одним з найбільш важливих правових документів двадцятого століття. Його обсяг є широким і охоплює весь морський простір та його використання, включаючи навігацію та проліт, розвідку та експлуатацію ресурсів, збереження біологічних ресурсів, охорону та збереження. збереження морського середовища та морських наукових досліджень.

Основні характеристики Конвенції:

- Прибережні держави користуються суверенітетом над їх територіальними морями, які простягаються до 12 морських миль від узбережжя;
- Кораблі та літаки з усіх країн користуються безпечним проходженням шляху";
- Прибережні держави користуються суверенними правами на природні ресурси та певну економічну діяльність в "винятковій економічній зоні" 200 морських миль;
- Прибережні держави мають юрисдикцію щодо ресурсів свого континентального шельфу вивчення та експлуатації своїх природних ресурсів;
- Конвенція встановлює обов'язковий і всебічний механізм врегулювання спорів;
- Конвенція створює три нових міжнародних органи (Міжнародний орган з морського дна, Міжнародний трибунал з морського права та Комісію з меж континентального шельфу).

Існує декілька універсальних конвенцій, спрямованих на збереження живих морських ресурсів, яка зачіпає їх експлуатацію.

Гірничий кодекс являє собою докладне зведення норм, правил і процедур, розроблений Міжнародним органом по морському дну для регулювання пошуку,

розвідки та експлуатації морських мінералів в міжнародному районі морського дна (яка охоплює морське дно та його надра за межами національної юрисдикції). Всі норми, правила і процедури є частиною загальної правової основи Конвенції Організації Об'єднаних Націй 1982 року по морському праву і Угоди про його застосування щодо видобутку 1994 року глибоке морське дно. Код ще не завершено. На сьогоднішній день Орган видав правила пошуку і розвідки поліметалічних конкрецій в Районі (який був прийнятий 13 липня 2000 року), що відображають бланки заяв твердження, що стосуються планів розвідка та стандартні положення договорів про розвідку. Орган в даний час розробляє інші правила пошуку і розвідки кобальтових корок і поліметалічних сульфідів, які будуть частиною коду. Крім того, правова і технічна комісія Органу були вироблені рекомендації для керівництва підрядників для оцінки потенційного впливу розвідки поліметалічних конкрецій.

У пункті 4 статті 153 Конвенції Організації Об'єднаних Націй по морському праву від 1982 року зазначено, що держави засновники зобов'язані у відповідності зі статтею 139 Конвенції вживати всі необхідні заходи для забезпечення дотримання правил контрактантом [21]. Стаття 4 додатку III до Конвенції підтверджує, що ця відповідальність за застосування держав застосовується у межах їх правових систем, і тому вимагає держав засновників, прийняти закони та правила, а також приймати адміністративні заходи, які в рамках своєї правової системи є достатньо доцільними для забезпечення поваги особами, що становлять занепокоєння.

Основні документи:

- Загальна Конвенція ООН про морське право встановлює законність і правопорядок в океанах і морях, що встановлює правила, та регулюють всі види використання океанів та їх ресурсів на планеті;
- Угода про виконання частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй по морському праву від 10 грудня 1982 року набула чинності 28 липня 1994 року.
- Резолюція 48/263 Генеральної Асамблеї;
- 33 міжнародні юридичні матеріали (1994р.);

- Серія Договорів Організації Об'єднаних Націй.

В даний час існує понад 40 багатосторонніх конвенцій, що стосуються управління та збереження природних ресурсів, особливо в морському середовищі. Ряд цих договорів є глобальними за масштабами (і, мабуть, пізніше будуть включені в конвенцію про морське право), проте останнім часом основний прогрес досягнуто на регіональному рівні. Таким чином, було розвинуто цілий ряд правових документів та перегляду існуючих угод про будівництво певних водних ресурсів і рибальства, а також для захисту навколишнього середовища в деяких морських регіонах, таких як Прибалтика, Середземне море та Червоне море. Крім двосторонніх угод про розподіл ресурсів і за кордоном забруднення, а також про те, що заяви, рекомендації та пов'язані з ними стандарти, пов'язані з діяльністю ряду міжнародних і регіональних організацій, такі документи можуть бути розглянуті в рамках міжнародного права [50].

Морське право складається з безлічі правил використання морських просторів, тобто «суб'єкти міжнародного права, передусім серед яких є держави. Морське право юридично визначає, морські райони (внутрішні води, територіальне море, прилегла зона, виключної економічної зони, континентального шельфу, морські, спеціальні дієти міжнародні протоки і архіпелаги держави), з іншого боку права та обов'язки держав у цих сферах, особливо судноплавство та експлуатація економічних ресурсів, а також захист морського середовища [50].

Вперше на Женевській конференції 1958 року морське право було кодифіковане на основі роботи Комісії міжнародного права. Приймаються чотири конвенції, що охоплюють:

- територіальне море та прилеглу зону;
- відкрите море (Конвенція з питань відкритого моря від 29 квітня 1958 року, яка кодифікує норми міжнародного права щодо відкритого моря);
- континентальний шельф (Конвенція про континентальний шельф від 29 березня 1958 розмежовує і визначає права держав у дослідженні та використанні природних ресурсів континентального шельфу)[41];

Ці угоди вступили в силу між 1962 і 1966 (Франція ратифікує два останніх): У 1970 році з ініціативи мальтійського представника Арвід Пардо, Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію 2749 (XXV), яке кваліфікує море та океанські підлоги як "Світову спадщину" за межами національних юрисдикцій.

Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права (ЮНКЛОСО або КООНМП Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права) була створена відповідно до резолюції 3067, прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 16 листопада 1973 .

У 1956 році Організація Об'єднаних Націй провела свою першу конференцію з питань морського права (UNCLOS I або UNCLOS II) у Женеві, Швейцарія. КООНМП привів до створення чотирьох договорів в 1958 році:

- Конвенція про територіальне море та прилеглу зону, вступив в силу 10 вересня 1964 року;
- Конвенція про відкрите море, вступила в силу 30 вересня 1962 року;
- Конвенції про континентальний шельф, вступила в силу 10 червня 1964;
- Конвенції про рибальство та збереження біологічних ресурсів, вступила в силу 20 березня 1966.

Територіальні води, затверджені прибережними державами в 1960 році:

Морські милі	Кількість держав
максимум 3	26
максимум 4	3
максимум 5	1
максимум 6	16
максимум 9	1
максимум 10	2
максимум 12	34
більше 12	9
не вказано	11

У 1960 році Організація Об'єднаних Націй провела Другу конференцію з морського права («КООНМП II»), однак шеститижнева Женевська конференція не призвела до нових угод [35].

Третя Конференція Організації Об'єднаних Націй з морського права пройшла в перший раз в Нью-Йорку в грудні 1973 року. Його робота була завершена в Монтего-Бей (Ямайка) своїм підписом 10 грудня 1982 року Конвенцією Організації Об'єднаних Націй з морського права (ЮНКЛОС). Ця конвенція набрала чинності 16 листопада 1994 року, після ратифікації 60-ти держав. Члени ООН, які не ратифікували Конвенції є США, Перу, Ізраїль, Сирія, Туреччина та Венесуела. Конвенція визначає ряд понять, з'явилися в звичайному праві на морських кордонах, таких як: територіальне море, виключна економічна зони, континентальний шельф, вона також визначає загальні принципи експлуатації морських ресурсів (живі ресурси, ґрунт та ресурси надр). Після реалізації ЮНКЛОС слідує періодичні наради держав-учасниць Конвенції, 17-те засідання відбулося в Нью-Йорку в червні 2007 року.

Третя конференція з морського права скликана Організацією Об'єднаних Націй, яка відбувалась з 1973 по 1982, закінчилась 10 грудня 1982 року підписанням в Монтего-Бей (Ямайка) Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права (КМП). Вона вступила в силу в листопаді 1994 року після внесення поправок в глибину самих оспорюваних положень промислово розвинених країн за угодою від 29 липня 1994 року, Франція ратифікувала Конвенцію в 1996 році більшість великих промислово розвинених країн затверджений, за винятком Сполучених Штатів.

Конвенція Монте-Бей передбачає розмежування морського права і додає чотири морські зони до визначених раніше зон:

- архіпелагові води;
- виняткова економічна зона (ІЕЗ);
- судноплавні протоки;
- морське дно.

Конвенція також засновує Міжнародний трибунал по морському праву, що знаходиться в Гамбурзі.

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ДЕРЖАВ В СФЕРІ НАДРОКОРИСТУВАННЯ

3.1. Поняття та елементи організаційно-правового механізму міжнародного співробітництва держав в сфері надрокористування

Організаційно-правові форми забезпечення безпеки в сфері екології, є важливим значення у реалізації законодавства в сфері безпеки екології.

Організаційно-правові форми - це діяльність уповноважених державних структур, інституцій, як спрямовані на організацію, координацію, розпорядження, погодження, інформування, ліцензування, сертифікацію, контроль та інші санкціоновані дії, забезпечуючи дотримання юридичними та фізичними особами, встановлених державою вимог, норм та нормативів екологічної безпеки [44].

Правова організація, яка має на меті забезпечення екологічної безпеки, включає не лише статичні елементи структури, а також динаміку розвитку відносно функціональної діяльності організаційних структур в рамках системи забезпечення екологічної безпеки.

Завдяки праву, відбувається конкретне встановлення діяльності органів, зокрема відбувається його структуризація, встановлюються чіткі завдання, мета та напрямки їхньої діяльності, формуються повноваження, а також, відбувається встановлення їхнього місця та ролі в сфері забезпечення екологічної безпеки.

Екологічна політика - це комплекс заходів, спрямованих на охорону навколишнього середовища, збереження і відновлення природних ресурсів, запровадження безвідходних і маловідходних, екологічно чистих технологій, розвитку природоохоронної освіти і виховання, правова охорона екологічних систем з метою забезпечення оптимальних умов природокористування [7].

Отже, екологічна політика – це діяльність суспільства та держави, яка має на меті збереження та покращення природного середовища, а також забезпечення екологічної безпеки за допомогою певних методів, зокрема організаційного та регулятивно-контрольного методів.

До екологічної політики відносять дві основних групи завдань:

Завдання, які мають на меті збереження умов існування людини;

Формування культури (насамперед, екологічної) життя.

У вузькому значенні, екологічна політика відноситься до природоохоронної екологічної політики, а в широкому, вона охоплює більш широкий спектр повноважень, зокрема, політику природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, а також політику щодо їх спеціальних питань в галузі охорони навколишнього середовища.

В інших сферах, необхідно розглядати екологічну політику в конкретній сфері.

"Екологічна політика являє собою свідому і організовану регулюючу діяльність, за допомогою якої і за посередництвом держави і громадських, а особливо політичних організацій регулюється ставлення суспільства до природи з метою захисту і розвитку навколишнього середовища. Обумовлену таким чином екологічну політику не слід розуміти як державну політику, як здійснення державної влади, хоча, звичайно, держава є важливим чинником її реалізації..."» 4.

Ця думка відповідає соціологічній концепції, але юристи мають іншу думку на цю тему. Вони вважають, що офіційна екологічна політика, має також бути розглянута як сфера існування права, а не лише як ідеологічна чи діяльнісна характеристика державної влади.

Таким чином, можна сказати, що існує необхідність внесення змін та вдосконалення державної політики у сфері екології досягнення таких цілей як:

- надання громадянам можливості приймати участь в сфері екологічної політики (наприклад, проводити опитування, громадські слухання, громадські експертизи та референдуми);

- покращення екологічного контролю за допомогою громадських інспекцій.

В правовій організації забезпечення екологічної безпеки існує ряд особливостей, зокрема до них можна віднести поєднання імперативних, пріоритетних, загальнообов'язкових засад, координаційних, організаційних, санкціонуючи, контрольних та інших виконавчо-розпорядчих начал та гаранту

вальних можливостей значної частини положень, що впливають із сутнісного призначення категорії «забезпечення екологічної безпеки», яка вбирає в себе елементи сталості, певної завершеності, «гарантованості» виконання вимог, норм та нормативів екологічної безпеки, що базується, насамперед, на регулюванні відносин у цій сфері, організаційному регулюванні за допомогою системи методів рівня екологічного розвитку екологічно небезпечних видів діяльності, спостереження, корегування і врахування рівнів існуючих природних загроз та інституційного забезпечення суб'єктивного права особи на екологічну безпеку на різних рівнях та 6 різних формах його реалізації [9].

Наукові дослідження по даній тематиці, переглядають усю існуючу систему (організаційну, організаційно-структурну та правову) забезпечення екологічної безпеки у межах держави. Поставлені експерименти, а також досвід інших країн вказують на те, що встановлення механізму, який би базувався на регіональному екосистемному принципі та обмежував би підпорядкованість адміністративно-територіальним органам виконавчої влади відповідно до національних та регіональних програм забезпечення екологічної безпеки могли би бути більш ефективними та здатними досягати поставленої мети, тобто екологічної безпеки.

Міжнародний організаційний механізм охорони навколишнього середовища – сукупність міжнародних органів і організацій, які виконують функції по забезпеченню виконання вимог міжнародного права навколишнього середовища й організації міжнародного екологічного співробітництва [3].

Міжнародні органи та організації, які мають на меті забезпечення виконання вимог міжнародного права навколишнього середовища та організації міжнародного екологічно співробітництва поділяються на міжурядові та неурядові, на глобальні та регіональні, а також на тих, що займаються усіма екологічними питаннями та тих, що займаються лише окремими природними ресурсами та об'єктами.

Організації Об'єднаних Націй (далі ООН), а також її спеціалізованим органам та установам належить найголовніша роль в організації міжнародного співробітництва в сфері екології, діяльність якої напряму впливає зі Статуту ООН.

Асамблея ООН з навколишнього середовища – це залежна асамблея Програми Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища, до якої приєдналися 193 держави-члени, а також всі агенції ООН, міжурядові та громадські організації. Її мета полягає в визначенні напрямків та принципів екологічної політики міжнародного співробітництва, скликанні конференцій ООН щодо актуальних проблем в сфері екології, а також займається розробкою рекомендацій та проектів міжнародних конвенцій в сфері екології [9].

В 1972 році, відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН, а також з прийняттям до уваги рекомендацій Стокгольмської конференції ООН з навколишнього середовища, було створено Програму ООН з навколишнього середовища (далі ЮНЕП), штаб квартира якої знаходиться в Найробі (Кенія).

До головних повноважень ЮНЕП входять:

- координація діяльності Організації Об'єднаних Націй в галузі навколишнього середовища;
- допомога країнам в реалізації екологічної політики.

Діяльність ЮНЕП охоплює широке коло проблем, від охорони морських та наземних екосистем до захисту навколишнього середовища, пропаганди та вдосконалення екологічної науки. Він також розробляє засоби попередження та швидкої реакції на екологічні катастрофи. ЮНЕП розробила методичні посібники та посібники щодо застосування таких питань, як міжнародна торгівля небезпечними хімікатами, транскордонне забруднення повітря та забруднення міжнародних морських шляхів.

Існує чотири головних органи ЮНЕП: Рада керуючих, Глобальний форум міністрів охорони навколишнього середовища, Секретаріат та Глобальний екологічний фонд.

Рада керуючих є вищим органом ЮНЕП, до неї входять обрані на 4 роки Генеральною Асамблеєю ООН представники різних держав. Виконавчий директор обраний на чотирирічний строк Генеральною Асамблеєю ООН здійснює поточне керування діяльністю ЮНЕП [20].

Організаційна структура ЮНЕП включає в себе шість відділів і шість регіональних бюро:

- відділ раннього попередження та оцінки (Division of Early Warning and Assessment);
- відділ права навколишнього середовища та концепцій (Division of Environmental Law and Conventions);
- відділ по здійсненню природної політики (Environmental Policy Implementation);
- відділ технологій, промисловості та економіки (Division of Technology, Industry and Economics);
- відділ регіонального співробітництва (Regional Support Office);
- відділ комунікацій та громадських зв'язків (Division of Communications and Public Information).

З моменту свого існування, ЮНЕП здійснив низку важливих екологічних заходів, зокрема за її ініціативи було створено Глобальну систему моніторингу навколишнього середовища, а також інші заходи які до неї входять (Міжнародна довідкова система джерел інформації з навколишнього середовища, Міжнародний реєстр потенційно токсичних хімічних речовин і т.д.).

Також, в поле зору ЮНЕП підпадають такі питання як проблеми пов'язані з охороною навколишнього середовища, охороною та використанням ресурсів Світового океану, опустелюванням, збереженням тропічних лісів та біологічного різноманіття тощо [41].

Задля забезпечення більшої ефективності ЮНЕП, було створено регіональні представництва в різних містах світу зокрема у Женеві, Нью-Йорку, Бейруті, Бангкоку, Мехіко та Нейробі. Також в багатьох країнах світу з 1985 року почали створювати національні комітети ЮНЕП, наприклад Український комітет почав діяти аж в 1994 році.

ЮНЕСКО, яка координує міжнародне співробітництво у сфері екологічної освіти і науки та незалежно здійснює відповідні програми та проекти, відіграє важливу роль в сфері охорони навколишнього середовища. Рішення XVI сесії

Генеральної конференції ЮНЕСКО внесли свій серйозний вклад, оскільки на ній було створено довгострокову наукову програму «Людина і біосфера» (-МАБ), в якій беруть участь близько 100 країн. МАБ проводить міждисциплінарні дослідження актуальних проблем взаємодії людини з навколишнім середовищем, особливу увагу було приділено на питанням пов'язаних з розвитком та збереженням біорізноманіття.

Таким чином, в межах організаційного механізму міжнародного співробітництва в сфері надрокористування механізму можна виділити, по-перше, власне організаційно-правову складову, що об'єктивується в сукупності міжнародних міжурядових організацій, їхніх органів, спеціалізованих установ, діяльність яких стосується співпраці держав у сфері надрокористування; та, по-друге, своєрідний «мета-елемент», який охоплює діяльність численних міжнародних неурядових організацій, рухів, асоціацій вчених тощо. Останні опосередковано впливають на рівень, глибину та ефективність міжнародного співробітництва в цій сфері.

Зосередження діяльності міжурядових організацій на окремих аспектах співробітництва у надрокористування зумовлювалося переважно природоохоронними та економічними факторами. Таким чином, міжнародні організації у сфері надрокористування можна згрупувати на ті, діяльність яких щодо відновлюваних джерел енергії складалась переважно крізь призму природоохоронних завдань та міжнародні організації паливно-енергетичного комплексу.

За результатами дослідження можемо сказати про значну фрагментарність включення питань надрокористування до сфери функціональних повноважень різноманітних міжнародних міжурядових організацій.

Існує специфіка міжнародно-правового регулювання співробітництва в сфері надрокористування, а саме його комплексний міжгалузевий характер. Свідченням цього є одночасне застосування механізмів регулювання різних галузей міжнародного права (насамперед міжнародного права навколишнього середовища, міжнародного енергетичного та міжнародного економічного права),

близькість їх предметів і спільність в певній частині нормативного доробку поряд із розгалуженою і динамічною інституційною системою [3]. При цьому міжгалузевий інститут співробітництва держав у сфері надрокористування, як елемент системи міжнародного права, на сучасному етапі перебуває в процесі свого інтенсивного формування.

Основним елементом механізму міжнародного співробітництва у сфері відновлюваної енергетики поряд з державами є міжурядові організації. У цьому дослідженні вибір останніх було здійснено за критерієм істотності їхнього впливу на міжнародні відносини з надрокористування загалом та щодо відновлюваної енергетики зокрема.

Ефективність організаційного-правового механізму міжнародного співробітництва у сфері надрокористування впливають численні міжнародні неурядові організації, а також такі нетипові для міжнародного права інституції, як публічно-приватні партнерства.

3.2. Міжурядові організації в організаційно-правовому механізмі міжнародного співробітництва держав в сфері надрокористування

Серед універсальних екологічних організацій провідна роль належить Міжнародному союзу охорони природи і природних ресурсів (МСОП), освічений в 1948 р у Франції.

Його основна мета полягає в здійсненні керівництва і надання допомоги світовій природоохоронного руху для підтримки цілісності і збереження біологічного різноманіття та забезпечення використання людиною природних ресурсів на стійкій основі відкритості і справедливості.

Основна діяльність МСОП зосереджена в шести його комісіях:

- За видами тварин, що знаходяться під загрозою зникнення;
- Особливо охоронюваних територій;
- Екосистемному управлінню;

- Екологічного права;
- Екологічної, економічної та соціальної політики;
- Утворення та зв'язку в області екології;
- А також в Центрі екологічного права МСОП, заснованому в 1970 р в Бонні (ФРН). МСОП були розроблені і рекомендовані до прийняття численні універсальні, регіональні, субрегіональні та національні нормативні природоохоронні акти.

Важливу роль у справі захисту і збереження навколишнього середовища і її окремих об'єктів грають сьогодні також такі міжнародні неурядові екологічні організації, як Всесвітній фонд дикої природи (ВФДП) (1961) і Грінпіс Інтернешнл (1971).

Зокрема, ВФДП належить ідея використання в умовах глобальної кризи зовнішньої заборгованості країн, що розвиваються 1980-х рр. частини їх зовнішнього боргу на природоохоронні програми шляхом укладення так званих договорів про обмін (Debt-for-Nature Swaps). Ці договори, з одного боку, нехай незначно, але зменшують зовнішню заборгованість країн, що розвиваються, з іншого - дозволяють останнім вивільняти фінансові ресурси в національній валюті для вирішення найбільш гострих екологічних проблем [4].

Міжурядові організації в сфері екології поділяються на:

Світові;

Континентальні;

ООНівські.

До світових міжурядових організацій, які займаються питаннями в сфері екології входять:

Міжурядова група з питань зміни клімату (- далі МГПЗК) є міжурядовим органом, відкритим для всіх країн-членів ООН.

Ця група, створена в 1988 році в результаті міжнародної політичної ініціативи, вона залежить від Всесвітньої метеорологічної організації та Програми Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища (ЮНЕП), в завдання якої входять оцінка чіткої та об'єктивної наукової технічної та соціально-

економічної інформації, необхідну нам для кращого розуміння ризиків, пов'язаних із глобальним потеплінням людського походження, щоб більш точно визначити можливі наслідки цієї зміни та розглянути можливі стратегії адаптації та пом'якшення наслідків. Орган не зобов'язаний проводити дослідження або контролювати кліматичні зміни. Таким чином, Міжурядова група з питань зміни клімату не є дослідницькою організацією, а місцем експертизи для синтезу робіт, що проводяться в лабораторіях у всьому світі, відповідно до конкретної проблеми, для якої держави це закріпили. За словами Валері Массона-Делмот, французького дослідника палеокліматології Комісії з атомної енергії та альтернативних джерел енергії та співголови робочої групи: "Міжурядова група з питань зміни клімату не робить власних прогнозів, він оцінює ті, які опубліковані науковою спільнотою. [4].

Як повідомляється на офіційному веб-сайті МГПЗК, група збирається на пленарних засіданнях у складі членів представників урядів усіх країн, що приєднуються до ООН, кожен член якого має один голос. У 2018 році МГПЗК налічує 195 членів, які зазвичай зустрічаються один раз на рік. На цих засіданнях беруть участь сотні чиновників та експертів різних міністерств та відповідних дослідницьких інститутів країн-членів, а також організації спостерігачів. У 2018 р. МГПЗК налічує 152 спостерігачів. Основні рішення приймаються групою на пленарному засіданні, наприклад:

- вибори Голови, Бюро МГПЗК та Бюро Робочої групи;
- структура та мандат робочих груп;
- принципи та процедури групи;
- робочий план групи;
- бюджет та бюджетна організація групи;
- обсяг і контури звітів, випущених групою, а також схвалення,
- прийняття та прийняття звітів.

МГПЗК налічує сотні видатних експертів, що спеціалізуються в різних сферах, охоплених у своїх доповідях, які присвячують час для встановлення оцінок як провідних координаційних авторів та провідних авторів. Сотні інших експертів

роблять спеціальний внесок як автори авторів та коментують розділи як рецензенти. Ці експерти відбираються через заклик до висування кандидатів від урядів та організацій спостерігачів в МГПЗК, після чого подаються детальні резюме і автори вибираються на основі їх знань.

Міжнародний союз охорони природи (-далі МСОП) є провідною неурядовою організацією світу, яка займається збереженням природи.

Його місія полягає в тому, щоб впливати, заохочувати та допомагати суспільствам у всьому світі у збереженні цілісності та різноманітності природи, а також у забезпеченні використання природних ресурсів справедливо і стабільно.

Заснована 5 жовтня 1948 р. Після міжнародної конференції, яка відбулася у Фонтенбло, Франція, її назва була спочатку Міжнародним союзом охорони природи, але в 1956р. його перейменували за його нинішнім ім'ям. Штаб-квартира компанії знаходиться в Гланді, Швейцарія. Він об'єднує кілька держав та державних установ, більше 1100 громадських організацій та більше 16 000 експертів та науковців. У ньому працюють більше тисячі людей у всьому світі, що працюють над сотнями проектів. Це допомогло більш ніж 75 країнам підготувати та впровадити стратегії збереження та збереження біорізноманіття [18].

Громадська організація особливо відома тим, що дає видам природоохоронний статус, який є посиленням у науковому співтоваристві, і з якого він публікує червоний список зникаючих видів. Він також класифікує захищені території на 7 категорій.

МСОП також є референтним дорадчим органом Комітету всесвітньої спадщини для вивчення нанесення природних об'єктів до Списку всесвітньої спадщини, а також оцінки стану збереження цих об'єктів.

До організації входять члени, комісія та секретаріат, вона налічує 1400 членів (неурядові та державні установи) та 16 000 науковців.

Шість комісій об'єднують майже 16 тисяч фахівців-добровольців з різноманітних дисциплін. Вони оцінюють стан світових природних ресурсів та надають Союзу твердий ноу-хау та рекомендації з питань політики збереження природи.

- Комісія з питань освіти та комунікації: підтримує стратегічне використання засобів комунікації та освіти для зміцнення та підготовки зацікавлених сторін до використання природних ресурсів стабільним способом;
- Комісія з екологічної, економічної та соціальної політики надає експертизу і консультації з питань політики на економічних і соціальних факторах, з метою збереження і сталого використання біологічного різноманіття;
- Комісія з екологічного права пропонує змінити природоохоронне законодавство шляхом розробки нових правових концепцій і інструментів, а також шляхом зміцнення потенціалу компаній з екологічного права;
- Комісія з управління екосистемами надає спеціалізовані рекомендації щодо інтегрованих екосистемних підходів для управління природними та модифікованими екосистемами;
- Комісія з виживання видів консультує Союз щодо технічних аспектів збереження видів та мобілізує дії для зникаючих видів;
- Всесвітня комісія з охоронних територій сприяє створенню та ефективному управлінню мережею представників в світі морських і наземних охоронних районів [18].

У секретаріаті працює понад 1000 штатних співробітників у більш ніж 50 країнах, 70% співробітників прибуває з країн, що розвиваються. Секретаріат повідомляє про свою діяльність Раді МСОП, її очолює генеральний директор та заступник генерального директора. Вона має децентралізовану структуру, в якій розташовані регіональні, позаштатні офіси та проекти, створені у всьому світі. Програма Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища (ЮНЕП) є залежною організацією від Організації Об'єднаних Націй, створена в 1972 році з метою:

- координувати діяльність Організації Об'єднаних Націй в галузі навколишнього середовища;
- допомогти країнам в реалізації екологічної політики.

Оскільки поняття сталого розвитку було створено (Brundtland Report, 1987), ЮНЕП прагнула до інтеграції екологічних проблем у більш широкому розумінні політику сталого розвитку.

Її штаб-квартира знаходиться в Відділенні Організації Об'єднаних Націй в Гагрі, на півночі від Найробі в Кенії.

Її діяльність охоплює широке коло проблем, від охорони морських та наземних екосистем до захисту навколишнього середовища, пропаганди та вдосконалення екологічної науки. Вона також розробляє засоби попередження та швидкої реакції на екологічні катастрофи.

ЮНЕП розробила методичні посібники та посібники щодо застосування таких питань, як міжнародна торгівля небезпечними хімікатами, транскордонне забруднення повітря та забруднення міжнародних морських шляхів. Всесвітня метеорологічна організація та ЮНЕП заснували у 1988 році Міжурядову експертну групу з питань зміни клімату (МГПЗК) [18].

Чотири основних органи ЮНЕП є Рада керуючих, Глобальний форум міністрів охорони навколишнього середовища, Секретаріат та Глобальний екологічний фонд. В програмі працює близько 600 чоловік різних національностей, і побічно об'єднує безліч природоохоронних відомств або вчених та експертів в світі.

До континентальних організацій відносяться:

Європейське екологічне агентство (далі ЄЕА) є агентством Європейського Союзу, присвячене збереженню та моніторингу європейського середовища, що діє з 1994 року.

ЄЕА підтримує сталий розвиток та сприяє значному та суттєвому покращенню європейського середовища шляхом надання адекватної, цілеспрямованої, відповідної та достовірної інформації для тих, хто приймає рішення. Це дає можливість Європейському Союзу та державам-членам приймати обґрунтовані рішення щодо поліпшення стану навколишнього середовища, враховувати екологічні міркування в економічній політиці та досягти прогресу у напрямку сталого розвитку. Для досягнення цієї місії він надає широкий спектр

інформації та оцінок, вони стосуються стану навколишнього середовища та тенденцій у цій галузі, а також тиску на навколишнє середовище та економічні та соціальні сили, які їх ведуть. В рамках цієї місії вона координує Європейську мережу інформації та спостереження за навколишнім середовищем.

Воно також вивчає впроваджені політики та їх ефективність, намагається визначити майбутні тенденції, перспективи та проблеми через сценарії та інші методи, також публікує низку звітів щороку.

Партнерство в галузі управління навколишнім середовищем для морів Східної Азії або PEMSEA - це Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй, яку здійснює Управління Організації Об'єднаних Націй по обслуговуванню проєктів. Проєкт, розпочатий у 1994 році, спочатку отримав назву "Профілактика та управління морським забрудненням у східно-азійських морях" (SDS-SEA). Кожні три роки PEMSEA проводить Східно-Азійський конгрес морів, який складається з Міністерського форуму, Міжнародної конференції та інших заходів. Конференція зосереджена на відстеженні прогресу SDS-SEA, сприянні обміну знаннями та піднімає важливі питання щодо управління прибережними районами. Вона також намагається залучити приватний сектор у допомогу у розробці стабільних фінансових та ділових рішень з проблем управління прибережною смугою. Перший Східно-Азійський морський конгрес відбувся в грудні 2003 року в Путраджаю, Малайзія [45]. Він організований відповідно до рекомендацій Всесвітньої зустрічі на вищому рівні зі сталого розвитку (WSSD) з метою поліпшення ситуації на побережжі та океанах. Наступні два з'їзди проходили в місті Хайкоу, провінція Хайнань, PR Китаю в 2006 році та на Філіппінах в 2009 році. Конгрес 2012 року відбувся у липні 2012 року в місті Чангвон (Республіка Корея) на тему "Розбудова блакитної економіки: стратегія, можливості та партнерство в морях Східної Азії".

ICLEI (Міжнародна рада місцевих екологічних ініціатив) - це асоціація, створена в 1990 році за фінансової підтримки Програми Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища для розробки та підтримки проєктів розвитку сталого розвитку на рівні комуни на планеті. Його метою є покращення загальної

екологічної ситуації шляхом додавання кожної місцевої дії на користь навколишнього середовища.

ICLEI зараз має понад 370 місцевих акторів (міст, муніципалітетів та муніципальних асоціацій) у 61 країні.

3.3. Роль міжнародних неурядових організацій роль у забезпеченні міжнародного співробітництва держав в сфері надкористування

Неурядові організації (далі НУО) стали важливими гравцями у розвитку міжнародного екологічного права, особливо щодо внесення пропозицій та узгодження нових стандартів, а також для реалізацій впровадження та контролю міжнародного екологічного права. У співпраці з державами, вони беруть участь у формуванні міжнародного права в рамках міжнародних переговорів, але іноді можуть протистояти їм у контексті внутрішнього чи міжнародного судочинства.

Традиційно, розробка правових норм є ексклюзивною роботою держави або міжнародних організацій в класичному міжнародному правопорядку чи внутрішньому правопорядку держави. Міжнародні неурядові організації, які активно займаються захистом навколишнього середовища, є настільки чисельні як і різноманітні [41]. Поряд з добре відомими громадські міжнародними організаціями, такі як WWF і Грінпіс є також національні, наприклад фонд Ніколя Юло, діє безліч місцевих або регіональних асоціацій, чії дії є більш спеціалізованими.

З початку 60-х років громадська думка ставала все більш важливою до питань навколишнього середовища, оскільки неурядові організації почали представляти екологічні проблеми, привертаючи увагу громадськості до небезпек небажаних і шкідливих наслідків певних видів виробництва або споживання на навколишнє середовище, в загальному плані, вони почали формувати громадську думку та стимулювати екологічну обізнаність. Крім того, аби міжнародне екологічне право було "правильним, а не нав'язаним", політики повинні бути в змозі постійно інформувати про реальні потреби людей. Таким чином, неурядові

організації використовують декілька засобів покращення обізнаності населення, тобто випуск публікацій в періодичних виданнях, проведення семінарів та навчальних семінарів через засоби масової інформації.

Отже, екологічна неурядова організація - це неурядова організація, що займається питаннями навколишнього середовища (ENGO серед англомовних та неурядових організацій з екологічних питань).

Як і будь-яка неурядова організація, екологічна неурядова організація може бути місцевою, національною або транснаціональною.

Неурядова організація - це організації, незалежні від урядів, присвячені знанням, захисту, відтворенню або управлінню навколишнім середовищем, на території та суб'єктах, визначених їх статутами. Вони стали новою парадигмою громадянського суспільства. Екологічні неурядові організації стали партнерами для багатьох держав та установ, таких як ООН, але вони іноді виступають проти деяких видів діяльності або проектів держав, можуть відігравати роль інформатора, що є учасником екологічних оцінок [35].

Крім того, можна класифікувати НУО у різних сферах діяльності:

- Економічна сфера: працюють у досить широкій зоні, включаючи кліматичні зміни, забруднення навколишнього середовища, продовольчу безпеку або лісозаготівлі;
- Антиглобалізація використовує безліч медіа-подій та петицій, щоб отримувати їхні повідомлення. Діють переважно через лобіювання, вони засуджують наслідки вільної торгівлі людьми;
- Інституційні спостерігачі стежать за політикою основних міжнародних інституцій (МВФ, Світовий банк, СОТ, ЄБРР ...). Вони часто змагаються за більшу прозорість та політику на користь південних країн;
- Захисники основних прав, такі як Міжнародна Амністія, борються проти порушень прав людини чи дитячої праці, забезпечуючи відповідність мінімальним стандартам умов праці.

НУО є неприбутковими організаціями громадського інтересу, які не належать до установи чи держави, і, насамперед, вважаються незалежними, вони

втручаються в національну або міжнародну сферу, деякі з них працюють у гармонії з Організацією Об'єднаних Націй, з метою допомогти країнам, що розвиваються, вийти з кризових ситуацій або покращити їх соціальний контекст.

Оскільки навколишнє середовище не зупиняється на адміністративних кордонах і є суто цілісним, екологічні неурядові організації часто мають різноспрямовані підходи та великі масштаби роботи. Їхні інтереси можуть бути тематичними, деякі асоціації сконцентровують свою роботу на морі, пустелі, ліси, гори або водно-болотні угіддя, екологічного законодавства, сталого розвитку та охорони навколишнього середовища, а також зосереджують свою діяльність на конкретному біогеографічному регіоні [45].

Мета відрізняється залежно від екологічної неурядової організації, але зазвичай включають:

- створення партнерських відносин з відповідальними суб'єктами, такими як уряди, місцеві органи влади та інші організації, що займаються питаннями навколишнього середовища, охорони навколишнього середовища тощо;
- місій допомоги (наприклад, в галузі лісового господарства, захисту сільськогосподарських угідь, для сталого та максимального управління місцевими та світовими природними ресурсами);
- Внесок екологічних рішень (вгору або точки тестування або поліпшення вирішення) для більш ефективного вирішення проблем забруднення або виснаження рибних запасів або руйнування природних ресурсів, таких як надмірний вилов риби або вирубки лісу;
- інжиніринг екологічних проектів, адаптований до питань розглянутих областей;
- управління для інформаторів, наприклад, з виникаючих питань (ризиків і небезпек, пов'язаних зі зміною клімату, прискорення втрати біорізноманіття (диких або свійських), ядерний ризик, ризики, пов'язані з хімічною зброєю і їх наслідки, ризики, пов'язані з ГМО і нанотехнологіями, над експлуатацію природних ресурсів, інвазійних видів, деякі вбивствами тварин (тюлені, дельфіни, кити, тхори ...));

- сила пропозиції, переговорів та юриспруденції на користь нових екологічних стандартів, національних або міжнародних, що дозволяють поліпшити право на навколишнє середовище;

- критичний аналіз або екологічна оцінка державної політики;

Діяльність неурядових організацій одночасно є додатковою і протидією державі. Вона може протистояти державі, так само як і підтримати її на міжнародній арені. Часто буває таке, що члени неурядових організацій є частиною національних делегацій, особливо експерти, у зв'язку з тим, що обмін між цими суб'єктами є постійним. У міністерствах, часто можлива присутність представників неурядових організацій, вони виконують або займають інші посади адміністративні або тимчасові, для підготовки документів або для підшукування інформації, яка послужить основою у формуванні міжнародного і національного права.

Важливість неурядових організацій тісно пов'язана з тим, що вони співпрацюють або протистоять державі. Деякі автори стверджують, що на півночі, НУО створювалися в контексті зміцнення громадянського суспільства, і вони базуються на співпраці, а не на конфлікті, ці організації не ставлять під сумнів основи держави [45]. На Півдні ті ж НУО залучені до процесу розвитку, доповнення діяльності відсутньої держави, або іноді беруть участь у співпраці з цією державою, з метою її посилення.

Вплив НУО залежить від їхньої експертної пропозиції та громадської думки. Дійсно, все частіше, НУО активно беруть участь в розробці міжнародно-правових актів шляхом подання офіційних проектів і пропозицій по стандартам, або шляхом участі в переговорах у якості спостерігачів або навіть іноді членів національних делегацій. Через їхню експертизу та наполегливість НУО пропонують свої послуги у розробці норм міжнародного екологічного права. Дійсно, багато експертів НУО, як правило, призначені деякими міжнародними установами (ФАО, ПРООН, ЮНЕП і т.д), беруть участь у розробці національного, громадського та регіонального законодавства у сфері захисту навколишнього середовища. Ці експерти є справжніми авторами текстів, які вони формують відповідно до нині універсальних стандартів, це стосується досвіду, наданого

деякими неурядовими установами, такими як WWF або IUCN. Отже, НУО є більш обізнані з людьми та є консультантами на вибір у розробці екологічних програм. Деякі з цих НУО навіть складаються з досвідчених техніків у цій галузі, інші з урахуванням їх конкретних цілей виступають як придатні [44].

У будь-якому випадку, ці рекомендаційні тексти можуть впливати на процес прийняття правового тексту, якщо уряди визнають це необхідним. Вплив НУО на міжнародні переговори залежить від їхньої здатності проводити консультації з політиками та документувати стан переговорів. Фактично, наявність НУО як спостерігачів на публічних зборах держав-учасниць конференцій сприяє глибокій зміні обговорень та інтересів, які враховуються. Крім того, НУО можуть встановлювати контакти з секретаріатами та сторонами Конвенції, а їх дослідження, доповіді або пропозиції можуть суттєво вплинути на рішення сторін, вони також можуть вимагати включення питання в програму роботи, яка буде офіційно вивчена, і, таким чином, сильно впливати на орієнтацію дебатів через їхню діяльність та інформацію, яка є в їх розпорядженні. Сьогодні багато НУО залучені до розробки природоохоронної політики як на національному, так і на міжнародному рівні, дійсно, згідно з глобальним планом дій під назвою "Порядок денний на XXI століття", НУО "мають міцний та різноманітний досвід, навички та можливості у сферах, що представляють інтерес для реалізації та моніторингу програм сталого розвитку. екологічно безпечний та соціально відповідальний". Отже, НУО відіграють ключову роль у створенні природоохоронних договорів, фактично, їхня участь в секретаріатах конвенцій дозволяє їм контролювати виконання державних обов'язків, взятих на себе. Саме тут НУО забезпечує виконання країнами своїх зобов'язань шляхом практичного застосування на національному рівні міжнародних угод у цій сфері, через свою діяльність вони виявляють труднощі в здійсненні чи порушення в деяких штатах. Крім того, спроби НУО забезпечити виконання зобов'язань, взятих на себе, повинні бути непрямими, наприклад, підкреслюючи неповагу до зобов'язань через протести чи скарги влади чи засоби масової інформації, коли ці спроби вдаються, вони є доказом винахідливості НУО у цій галузі. Визнання НУО як суб'єктів

міжнародного екологічного права спонукає до них право на ефективний доступ до судових та адміністративних дій, тоді право на звернення НУО є логічним наслідком права на навколишнє середовище. У зв'язку з цим НУО відіграють все більшу роль у міжнародних процедурах контролю, міжнародні суди відкриваються їм поступово. Відповідно до системи Бернської конвенції 1979 року, НУО отримали справжнє право на подання петиції та можуть запускати відкриття деяких державних справ за їхніми листами. Крім того, в рамках Північноамериканської угоди про вільну торгівлю, вони можуть надсилати повідомлення до секретаріату Комісії з екологічного співробітництва, з заявою про те, що одне з трьох держав не забезпечує застосування власного природоохоронного законодавства, ці повідомлення можуть призвести до проведення розслідувань. Незважаючи на це, НУО зараз вважають себе "законними опікунами" екологічних інтересів, що дозволяє їм виносити справи в судах з екологічними інтересами [49].

З часу конференції RIO, суди у багатьох країнах дедалі більше стають відкритими для втручання НУО, розглянуті справи стосуються як випадків невиконання, так і захисту основних прав. Крім того, клеймо держави шляхом опублікування повідомлення в резолюції або навіть обговорення на конференціях сторін посилюється присутністю НУО, які діють в якості ретрансляторів для громадськості.

Отже, НУО відіграли і продовжують відігравати дуже важливу роль у створенні, інформуванні, засудженні незавершених проблем, моніторингу питань щодо екологічної безпеки. Насправді, хоча це не завжди легко вимірювати, вплив НУО на міжнародний нормативний процес міжнародного екологічного права є незаперечним, інколи інноваційний, інколи простий спостерігач, вони значною мірою сприяють виникненню та розвитку міжнародного екологічного права.

НУО мобілізують різноманітні ресурси для здійснення своїх дій, по-перше, вони використовують так само, як і асоціації, роботу добровольців, які виконують частину завдань на місцях або в управлінні організацією, також вони збирають пожертвування від окремих осіб та приватних організацій, або отримують частину їх фінансування від міжнародних організацій та національних урядів (ООН,

Світовий банк, Європейський Союз, Рада Європа, держава, місцева влада тощо). Це джерело фінансування часто зменшується або не існує для НУО, які бажають бути якомога більш незалежними від державних органів влади. Сьогодні, дуже добре видно те, що НУО конкурують із мобілізацією різних ресурсів, які їм потрібні для функціонування (гранти від держав та міжнародних організацій, пожертвування від приватних осіб, людські ресурси тощо) [45]. Дійсно, у багатьох областях втручання багато НУО здійснюють дії з однаковими цілями, тому вони стикаються з необхідністю переконати донорів у правильності причин, яких вони захищають, і використовувати професійні системи збору, щоб отримати максимум коштів.

В жодному разі не виникало питань до НУО щодо їх легітимності та актуальності їх втручань, дійсно НУО реагують на потреби, пов'язані з розвитком нових соціальних рухів, які іноді здаються сумнівними. НУО також підлягають певній підозрі щодо їхніх справжніх намірів та можливих маніпуляцій політичними та державними органами, деякі НУО можуть вдаватися до певного прозелітизму (Звіряність, розгорнута для розповсюдження ідей та переконання інших), що впливає з їхнього походження.

У конкурентній ситуації НУО повинні мобілізувати різні ресурси, які вони вживають для захисту причин і ідей, які мотивують їх втручання, учасники міжнародних відносин та глобалізації, НУО ставлять проблему своєї легітимності дій. Слід зазначити, що вони відіграли ключову роль у формуванні міжнародних стандартів та залишаються важливими гравцями в управлінні глобалізацією.

Отже, процес наближення національного законодавства України до міжнародно-правових норм у сфері надкористування відбувається шляхом, по-перше, імплементації положень міжнародних договорів, що прямо або опосередковано стосуються сфери, яка досліджується; по-друге, добровільного впровадження норм «м'якого права» у внутрішній правопорядок держави, а також, по-третє, за рахунок зміцнення співпраці з численними міжнародними організаціями, передусім, за такими тематичними напрямками: охорона навколишнього середовища, насамперед, проблеми зміни клімату, міжурядова

енергетична співпраця, відносини стосовно залучення пільгового фінансування міжнародними інституціями. Виявлено недостатність впровадження норм міжнародного права у сфері надрокористування у національному законодавстві України, що пов'язано з політичними, економічними чинниками, які позначаються, зокрема, на повільному впровадженні новітніх наукових досліджень.

ВИСНОВКИ

В ході написання даної роботи, було виконано поставлену мету дослідження:

1. Визначено поняття «надр» та «надрокористування» в міжнародному праві, відповідно до чого можна зробити висновки, що «Надрокористування» - це діяльність людини, яка може суттєво зашкодити навколишньому середовищу, а поняття «Надра» досі провокують спори та дискусії, тому в даний час проблема міжнародно-правового співробітництва держав в галузі надрокористування набула особливої гостроти. Вважаємо, що законодавство не розкриває правового змісту таких понять як «надрокористування» і «надрокористувачі». Відсутність однакового підходу до нормативних понять, чинних в сфері надрокористування не сприяє встановленню адекватних механізмів правового регулювання системи надрокористування. Тому було б доцільно законодавчо на міжнародному рівні визначити такі поняття як «надра», «надрокористувачі» і «надрокористування». Крім того, з метою проведення ефективної політики в області надрокористування в чинне законодавство потрібне введення терміну «система надрокористування», під яким слід розуміти порядок організації відносин, що виникають у зв'язку з геологічним вивченням, використанням та охороною надр території держави, що здійснює суверенні права щодо надр, і регулюються національним законодавством і нормами міжнародного права.

2. Вивчено правовий режим використання та охорони надр. В даний час відсутні універсальні договори, що регулюють відносини в галузі надрокористування. Існування Договору до Енергетичної Хартії свідчить про наявність універсального механізму, що регулює відносини надрокористування. В силу того, що учасниками ДЕХ є споживачі вуглеводнів, а переважна більшість держав-виробників енергоносіїв або не підписали, або не ратифікували Договір до Енергетичної Хартії, ДЕХ не є універсальним договором за механізмом правового впливу. У зв'язку з цим, пропонуємо провести переговори з державами-учасниками ДЕХ зі зміни його умов з метою захисту інтересів держав-виробників вуглеводнів.

3. Охарактеризовано та класифіковано надрокористування. Основними принципами міжнародно-правового регулювання надрокористування є наступні:

верховенство права універсальної системи надрокористування, суворе дотримання міжнародних стандартів в області охорони навколишнього середовища, створення рівноправних умов для учасників тендера, спільне освоєння надр транскордонних родовищ надрокористувачами.

4. Визначено генезу міжнародно-правового співробітництва держав в сфері екології. Перший етап міжнародного співробітництва в сфері надрокористування (1857-1917 рр.) визначається процесом становлення правових основ системи надрокористування. Другий етап (1917-1950 рр.) характеризується формуванням і діяльністю Міжнародного нафтового картелю. Після соціально-політичних подій жовтня 1917 року, з метою недопущення проведення політики націоналізації і поширення соціалістичних ідей у центрах світового нафтовидобутку (країни Латинської Америки і Близького Сходу), сім найбільших нафтових компаній (Chevron, Mobil, Texaco, Exxon, British Petroleum, Gulf Oil, Royal Dutch / Shell) створили міжнародний картель, який протягом п'ятдесяти років здійснював контроль над світовим енергетичним порядком. Після розпаду колоніальної системи і зростання впливу соціалістичних країн підхід до правового регулювання відносин у галузі надрокористування кардинально змінився. Під час третього етапу (1950-1990 рр.) Резолюції ГА ООН, прийняті в 1952 р і 1962 р., які містять загальновизнані норми, що передбачають «право народів вільно використовувати і експлуатувати свої багатства є невід'ємною частиною їх суверенітету» і «кожна держава має право і буде здійснювати цілісний постійний суверенітет, включаючи володіння, користування і розпорядження, щодо всіх природних багатств, ресурсів і економічної діяльності», в певному сенсі, стали не тільки підставою формування нової структури порядку в галузі надрокористування, а й визначили зміну механізму правової регламентації, суть якої зводилася до того, що діяльність закордонного інвестора стала регулюватися державою, що здійснює суверенні права в відношення надр в межах своєї юрисдикції.

5. Виявлено етапи формування організаційної складової механізму співробітництва в сфері надрокористування. Практика міждержавних відносин свідчить про існування чотирьох етапів розвитку відносин в галузі

надрокористування. На даний період часу правопорядок в області надрокористування характеризується жорстким протистоянням держав - експортерів капіталу, які є споживачами вуглеводнів і держав-реципієнтів капіталу, що здійснюють суверенні права щодо надр. Формуються кілька центрів нафтовидобутку, що знаходяться поза системою ОПЕК-МЕА. Посилюються тенденції регулювання відносин у сфері надрокористування на міжнародно-правовому рівні, прагнення ТНК і розвинених держав (споживачів вуглеводнів) сформувати в нових умовах Картель, що контролює міжнародну систему надрокористування і не враховує національні інтереси держав, що володіють значними запасами вуглеводнів.

6. Виявлено недоліки нормативного регулювання міжнародного співробітництва держав в сфері надрокористування. В даний час в у законодавстві відсутній однаковий підхід до нормативних понять і визначень, які у сфері надрокористування. З метою проведення ефективної політики в галузі надрокористування в чинне законодавство вважаємо за потрібне ввести термін «система надрокористування», під яким слід розуміти порядок організації відносин, що виникають у зв'язку з геологічним вивченням, використанням та охороною надр території держави, що здійснює суверенні права щодо надр, і регулюються національним законодавством і нормами міжнародного права. Проблеми системи надрокористування найближчим часом стануть ключовими в забезпеченні енергетичної безпеки світу. Зростаючий попит на енергоресурси, який до 2030 року збільшиться за прогнозами в півтора рази, буде задовольнятися на 80% за рахунок ресурсів надр. При цьому держави, що володіють значними запасами ресурсів надр, найчастіше є політично нестабільними. Очевидно, що зміна правового режиму надрокористування, яке в даних державах супроводжується, як правило, внутрішньодержавними збройними конфліктами, експропріацією і націоналізацією, може поставити під загрозу глобальну енергетичну безпеку. Також, однією з ключових проблем в галузі надрокористування є проблема правового регулювання освоєння транскордонних родовищ. Однак питання освоєння транскордонних родовищ не врегульовано

чинним законодавством. Норми міжнародного права також не регламентують процес розробки транскордонних родовищ.

Інтернаціоналізація нафтогазового сектора, обумовлена, в тому числі, прискореними темпами глобалізації світової економіки, уніфікацією законодавчих актів, що регулюють систему надрокористування, свідчить про те, що система надрокористування виявляється в нових політико-правових умовах. Слід, ініціювати процес формування нового правопорядку за допомогою створення універсальної системи надрокористування та міжнародної організації країн-надрокористувачів.

7. Визначено поняття та елементи організаційно-правового механізму міжнародного співробітництва держав у сфері надрокористування. Організаційно-правовий механізм міжнародного співробітництва в сфері надрокористування має поліелементну і багаторівневу будову, в якій можна виділити як власне організаційно-правову складову, що об'єктивується в сукупності міжнародних міжурядових організацій, їхніх органів, спеціалізованих установ, діяльність яких стосується співпраці держав в сфері надрокористування, так і свого роду «мета-елемент» вказаного механізму, який охоплює діяльність численних неурядових організацій, рухів, асоціацій вчених, що за своїм правовим статусом переважно не є оригінальними суб'єктами міжнародного права. Останні опосередковано впливають на рівень, глибину та ефективність міжнародного співробітництва в сфері надрокористування.

8. Визначено міжурядові організації в організаційно-правовому механізмі міжнародного співробітництва держав в сфері надрокористування. Стихійне та фрагментарне формування інституційного механізму в сфері співробітництва в сфері надрокористування зумовило його міжгалузеву належність, еkleктичність характеру функціонування його складових. Діяльність міжнародних інституцій, що опікуються питаннями надрокористування, набула комплексного багатоаспектного характеру. Слід підкреслити принципову доцільність розвитку міжнародного співробітництва з питань охорони надр, особливо з сусідніми з Україною країнами. Україна, окрім країн-учасниць Співдружності Незалежних Держав, з якими вона

підтримує достатньо тісне співробітництво в галузі охорони надр, межує з такими східноєвропейськими країнами, як Польща, Словачів, Угорщина, Румунія. Міжнародне співробітництво України з питань охорони надр має відбуватися з метою запобігання нераціонального використання надр не лише як основного джерела необхідних для світового суспільства корисних копалин, але й як джерела задоволення інших суспільних інтересів, культурних, лікувально-оздоровчих, просторово-економічних, естетичних та інших. запобігання порушення суверенних прав держав на задоволення власних інтересів шляхом використання надр, що належать до території відповідних держав недопущення використання надр Землі способами, що призводять до забруднення навколишнього природного середовища та/або шкідливих наслідків для здоров'я населення та/або законних інтересів господарюючих суб'єктів, встановлення заборони користування надрами методами та способами, що негативно впливають на стан надр своєї та сусідніх держав, встановлення обов'язку обов'язкового інформування сусідніх держав та світового суспільства про виявлену загрозу спричинення шкоди надрам чи довкіллю в цілому на глобальному чи регіональному рівнях внаслідок факторів антропогенного чи природного походження обов'язку відшкодування шкоди стороною, яка винна в негативному впливі на надра тощо. В даний час (четвертий етап) відносини в галузі надрокористування виявилися в нових умовах, в зв'язку з тим, що розпад СРСР і поява таких явищ, як інтернаціоналізація нафтогазового сектора, глобалізація міжнародних економічних відносин, посилення позицій транснаціональних компаній (ТНК) мали істотний вплив на порядок правового регулювання надрокористування. Міжнародно-правове співробітництво держав у сфері надрокористування, що виражається в укладенні міжнародних договорів, прийнятті рішення міжнародних організацій та формуванні міжнародно-правового звичаю, об'єктивно пов'язано з появою наступних документів: Європейської Енергетичної Хартії від 1991 року, Договору до Енергетичної Хартії від 17 грудня 1994 р.

9. Виявлено роль міжнародних неурядових організацій у забезпеченні міжнародного співробітництва держав в сфері надрокористування. Формування

правопорядку в області надрокористування та створення «Картелю споживачів вуглеводнів» об'єктивно вимагає зміни розстановки сил у сфері надрокористування за допомогою формування відповідного «Картелю виробників вуглеводнів». У зв'язку з цим пропонуємо створити міжнародну організацію країн-надрокористувачів, основними цілями якої є уніфікація нормативно-правових актів у сфері надрокористування та координація політики в галузі надрокористування всіх членів організації, спільне створення механізму правового регулювання користування надрами і проведення узгодженої політики в галузі надрокористування для держав, які не є членами організації.

З метою ефективного міжнародно-правового регулювання відносин у сфері надрокористування пропонуємо сформувати універсальну систему надрокористування.

Список використаних джерел:

1. Андрейцев В. І. Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики: монографія /; ДВНЗ "Нац. гірн. ун-т", Євраз. асоц. правн. шк. та правників, Центр правн. допомоги та дослідж. - Д. : НГУ, 2011. - 373 с.
2. Андрейцев В.І. Право екологічної безпеки: Навчальний та науково-практичний посібник - К.: Знання - Прес, 2002, С. 137-138.
3. Анісімова Г. В. Екологічне право: підручник / за ред. проф. А. П. Гетьмана ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Х. : Право, 2013. - 431 с.
4. Аніщенко В.О. Екологічне право: Навчальний посібник. 2-ге видання, доповнене – Чернігів: Десна Поліграф, 2015. – 264 с.
5. Балюк Г. І. Екологічне право України: навч.посіб /К.: Юридична думка, 2005. - 848 с.
6. Боровиковский А.Л. В суде и о суде / А.Л. Боровиковский // Отдельный оттиск журнала Министерства юстиции (октябрь 1897 г.). СПб: Типография Правительствующего Сената, 1897. 14 с.
7. Гапотій В. Д. Екологічне право України: навч. посіб.// Вид. будинок ММД, 2010. - 178 с.
8. Гетьман А. П. Екологічне право: навч.посіб / за ред. - Х.: Право, 2013. - 432с.
9. Горлач М. І., Кремень В. Г. Політологія: наука про політику: підручник [для Г 69 студ. вищ. навч. закл.] / М. І. Грибан, В. Г . Кремень - К.: Центр учбової літератури, 2009. - 840 с.
10. Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй :Міжнародний документ від 08.09.2000р.- Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_621
11. Директива 2003/54/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу стосовно спільних правил для внутрішнього: Міжнародний документ// Інформаційний бюлетень НКРЕ від 02.2005 — 2005 р., № 2

12. Договір до Енергетичної Хартії та Заключний акт до неї. Протокол до Енергетичної Хартії з питань енергетичної ефективності і суміжних екологічних аспектів: Міжнародний договір від 24.04.1998р.- Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_056
13. Договір про Європейський Союз: Міжнародний договір від 7.02.1992р.- Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029
14. Доклад Конференции Организации Объединенных Наций по окружающей среде, Стокгольм, 5–16 июня 1992 года (издание Организации Объединенных Наций, в продаже под № R.73.П.А.14 и исправление), глава I.
15. Кизима Р. А. Екологія та екологічне право: навч. посіб // ред. Р. А. Кизима. - Вид. 2-ге, допов. - Т. : Підручники і посібники, 2009. - 334 с.
16. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату: Міжнародний документ від 11.12.1997р.- Режим доступу: https://archive.is/20121223011151/zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_801
17. Кірін Р. С. Геологічні правопорушення: проблеми трансгалузевої кодифікації / Р. С. Кірін // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція . - 2013. - Вип. 6-1(2). - С. 34-38
18. Кірін Р.С. Правове забезпечення видобування корисних копалин: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2007. – С.10
19. Кобецька Н. Р. Екологічне право України : навч. посібник /- 2-ге вид., перероб. і доп. - К. : Юрінком Інтер, 2008. - 349 с.
20. Козьяков І. М. Проблеми протидії злочинам у сфері охорони та раціонального використання надр [Електронний ресурс] / І. М. Козьяков // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) . - 2007. - Вип. 16. - С. 203-211
21. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права: Міжнародний документ від 16 листопада 1982р.- Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057

22. Конвенція про охорону Середиземного моря: Міжнародний документ від 16.11.1976р.- Режим доступу: <http://ukraine.uapravo.net/data/base65/ukr65221.htm>
23. Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті: Міжнародний документ від 19.03.1999р.- Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_272
24. Лисковец Б. А. Правовое регулирование разведок и разработок месторождений полезных ископаемых в СССР / Б. А. Лисковец. – М. : Госюриздат, 1960. – С. 10.
25. Макаренко О. Ю. Становлення законодавства щодо використання надр та надання для цієї мети земель / О. Ю. Макаренко // Адвокат . - 2011. - № 11. - С. 38-41
26. Міщенко В. С. Удосконалення рентного регулювання у надрокористуванні/ В. С. Міщенко // Економіка України . - 2013. - № 8. - С.
27. Молодиченко В. В., Екологічне право України : навч. посіб. / В. Д. Гапотій, Н. В. Тарусова. - Вид. 2-ге , допов. та переробл. - Мелітополь : Вид. буд. ММД, 2013. - 290,
28. Мухітдінов Н.Б. Правові проблеми використання надр/ Алма-Ата: Наука 1972.- 334с.
29. Олійник О. М. Проблемні питання законодавчого регулювання права надрокористувача на отримання поза конкурсом надр у користування / О. М. Олійник // Форум права . - 2009. - № 3. - С. 471-474
30. Орленко В. І., Орленко В. В. Екологічне право України: навч. посіб. / Київ. нац. торг.-екон. ун-т. - К. : КНТЕУ, 2012. - 287 с.
31. Панова В. Современные западные исследования международного конфликта // Международные процессы. – 2008. – №3
32. Пилипенко П. Д. Право довкілля (екологічне право): навч. посіб. //за ред. д-ра юрид. наук, проф. П. Д. Пилипенка ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. - К. : Ін Юре, 2010. - 400 с.

33. Про надра: Кодекс України від 27.07.1994 р. // Відомості Верховної Ради України від 06.09.1994 — 1994 р., № 36, стаття 340
34. Про охорону земель [Електронний ресурс] : Закон України від 19.08.2003р. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15>
35. Программа Организации Объединённых Наций по окружающей среде. 2016 г. / Ежегодный доклад ЮНЕП за 2015 год // Номер задания: DCP/1938/NA
36. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 2997: Міжнародний документ від 15.12.1972 р. - Режим доступу: [https://undocs.org/ru/A/RES/2997\(XXVII\)](https://undocs.org/ru/A/RES/2997(XXVII))
37. Рудько Г. Нормативно-правове регулювання надрокористування / Г. Рудько, О. Миргородський, М. Курило, О. Лагода. – К. : Гіперіон, 212. – С. 208.
38. Сапожников В. И. Средиземное м.: охрана среды. Правовые и экон. аспекты. К., 1996.
39. Сиродоев Н.А. Наукові основи кодифікації гірничого законодавства // Рад. держава й право. – 1969. – № 4. – С. 35.
40. Сурілова О. О. Порівняльне екологічне право : навч. посіб. / Одес. нац. юрид. акад. - О. : Фенікс, 2010. - 219 с.
41. Тимченко Л.Д., В.П. Кононенко Міжнародне право : підручник /. - К. : Знання, 2012. - 631 с. - (Вища освіта ХХІ століття).
42. Усенко И. Б. Развитие кодификации сов. Законодательства./ Усенко И.Б., - Первая кодификация законодательства Укр. ССР. К., 1989.
43. Устав Горный с разъяснениями, циркулярами, инструкциями, решениями Правительствующего Сената, новейшими узаконениями: в 2 т. / сост. Г.Г. Левестам. – Петроград, 1914. – Т. 1. – 658 с.
44. Шевчук В. Я., Саталкін Ю. М., Білявський Г. О. та ін. Екологічне управління: підручник /— К.: Либідь, 2004. — 432 с.
45. Шем'яков О. Правова охорона надр: поняття та проблеми / О. Шем'яков // Право України. – 2002. – № 2. – С. 111-114.
46. Шуміло О. М. Екологічне право України. Особлива частина: навч. посіб. / В. А. Зуєв, І. В. Бригадир та ін. - К.: Центр учбової літератури, 2013. - 432с.

47. Andrew Van Zyl, Neal Rigby, Jeames McKibben, Cameron Ford, Timothy Nelson Mines of a dispute // corporate disputes magazine Oct-Dec 2017 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://docplayer.net/86302185-Mining-sector-disputes.html>
48. Code Minier de France Edition : 13.04.2018/ Droit francais [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://codes.droit.org/CodV3/minier.pdf>
49. Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats from 1979 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.naturaitalia.it/static/temp/allegati_natura_italia/biodiversita/accordi/Convenzione_di_Berna_EN.pdf
50. Florence GALLETTI: Le droit de la mer, regulateur des crises pour le controle des espaces et des ressources : quel poids pour des Etats en developpement ?// Mondes en developpement. 2011/2 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.cairn.info/revue-mondes-en-developpement-2011-2-page-121.htm>
51. International Court of Justice Reports and Judgements: Advisory opinions and orders maritime delimitation in the Black sea (Romania v. Ukraine)/ judgment of 3 February 2009 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/132/132-20090203-JUD-01-00-EN.pdf>
52. Richard J. Lazarus: The Making of Environmental Law // University of Chicago Press, Chicago, 2004 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/M/bo3629140.html>
53. Training Manual on International Environmental Law: Nicholas A. Robinson // Elisabeth Haub School of Law at Pace University 2006 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://digitalcommons.pace.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.ch/&httpsredir=1&article=1789&context=lawfaculty>